

**BİLGİ
TEKNOLOJİLERİ
VE İLETİŞİM
KURUMU**

**SABİT
TELEKOMÜNİKASYON
HİZMETLERİ
PİYASASINDA REKABET
DURUMU ANALİZİ VE
ÖNERİLER**

Ankara, Ağustos 2012

İÇİNDEKİLER

YÖNETİCİ ÖZETİ.....	i
1 GİRİŞ	1
2 DÜNYADA SABİT PİYASADA MEVCUT DURUM VE EĞİLİMLER	3
2.1. Sabit Telefon Piyasası.....	6
2.2. Sabit Genişbant Piyasası	13
2.3. Düzenlemeler	17
2.4. Sabit Piyasada Eğilimler	22
2.4.1. Abone Sayılarındaki Gelişim.....	22
2.4.2. Yeni Nesil Erişim, Yakınsama ve Hizmetlerin Paket Halinde Sunumu	24
2.4.3. Ulusal Genişbant Planları	26
3 TÜRKİYE SABİT TELEFON HİZMETİ PİYASASINDA REKABET	30
3.1. Yöntem.....	30
3.2. Kurumsal Arka Plan.....	31
3.2.1. Piyasanın Hukuken Rekabete Açık Olup Olmadığı	31
3.2.2. Kamu Mülkiyetinin Durumu	31
3.2.3. Piyasanın Düzenlenip Düzenlenmediği.....	31
3.2.4. Piyasa Büyüklüğü	32
3.3. Piyasa Yapısı ve Rekabet Düzeyi	32
3.3.1. İlgili Hizmet ve Coğrafi Piyasa	32
3.3.2. Aktif İşletmeci Sayısı	34
3.3.3. İşletmecilerin Pazar Paylarının Dağılımı.....	35
3.3.4. Piyasa Yoğunlaşması.....	35
3.3.5. Piyasaya Giriş ve Çıkış Engelleri	36
3.3.6. Piyasa Paylarındaki Değişim.....	37
3.4. Piyasa Yapısının ve Rekabet Düzeyinin Sonuçları.....	41

3.4.1.	Son Kullanıcı Fiyatları	41
3.4.2.	Yenilikçilik	46
4	TÜRKİYE GENİŞBANT İNTERNET HİZMETLERİ PİYASASINDA REKABET	47
4.1.	Yöntem.....	47
4.2.	Kurumsal Arka Plan.....	47
4.2.1	Piyasanın Hukuken Rekabete Açık Olup Olmadığı	47
4.2.2	Kamu Mülkiyetinin Durumu	48
4.2.3	Piyasanın Düzenlenip Düzenlenmediği.....	48
4.2.4	Piyasa Büyüklüğü	49
4.3.	Piyasa Yapısı ve Rekabet Düzeyi	49
4.3.1	İlgili Hizmet ve Coğrafi Piyasa	49
4.3.2	Aktif İşletmeci Sayısı	50
4.3.3	İşletmecilerin Pazar Paylarının Dağılımı.....	51
4.3.4	Piyasa Yoğunlaşması.....	52
4.3.5	Piyasaya Giriş ve Çıkış Engelleri	52
4.3.6	Piyasa Paylarındaki Değişim.....	53
4.4.	Piyasa Yapısının ve Rekabet Düzeyinin Sonuçları.....	55
4.4.1	Son Kullanıcı Fiyatları	55
4.4.2	Yenilikçilik	58
5	SONUÇ VE ÖNERİLER	59
	KAYNAKLAR.....	63

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 2-1: En Yüksek Sabit Genişbant Kullanıcısına Sahip Ülkeler	14
Çizelge 2-2: Elektronik Haberleşme Sektöründe Toptan ve Perakende Sabit Pazarlar	20
Çizelge 2-3: Bazı AB Ülkelerinde Sabit Numara Taşınabilirliği	21
Çizelge 2-4: Ülkelerin Genişbant Hedefleri	26

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 2-1: OECD Ülkelerinde Hanehalkı Tüketim Harcamaları 1995-2009.....	5
Şekil 2-2: Küresel ICT Gelişmeleri 2006-2011*	5
Şekil 2-3: Küresel ICT Gelişmeleri 2001-2011*	6
Şekil 2-4: 100 Kişiye Düşen Sabit Telefon Sayısı, 2011*	7
Şekil 2-5: 100 Kişiye Düşen Sabit Telefon Sayısı, 2001-2011*	8
Şekil 2-6: AB Toplam Trafiğin Şebekelere Göre Dağılımı.....	8
Şekil 2-7: AB Toplam Giden Trafiğin Şebekelere Göre Dağılımı, %	8
Şekil 2-8: AB'de Yerleşik İşletmecilerin Pazar Payları (Gelire göre), %.....	9
Şekil 2-9: AB'de Alternatif İşletmecilerden Hizmet Alan Abonelerin Oranı, %	9
Şekil 2-10: OECD Tarife Sepeti, 20 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil).....	11
Şekil 2-11: OECD Tarife Sepeti, 60 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil).....	11
Şekil 2-12: OECD Tarife Sepeti, 140 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil).....	12
Şekil 2-13: OECD Tarife Sepeti, 420 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil).....	12
Şekil 2-14: Hanehalkı Sabit Telefon Ücretleri Zaman Serisi, OECD Ortalaması, 1990-2010	13
Şekil 2-15: Dünyada Sabit ve Mobil Genişbant, 2010*	14
Şekil 2-16: Uluslararası İnternet Bantgenişliği	16
Şekil 2-17: Perakende Genişbant Pazar Payları (%)	17
Şekil 2-18: Genişbant İnternet Hizmetinin Sunum Şekli	25
Şekil 3-1: Sabit Abone Sayısı ve Yaygınlık Oranı	33
Şekil 3-2: Toplam Yıllık Arama Trafik Miktarları, Milyar Dakika	34
Şekil 3-3: Pazar Paylarının Büyüklüğüne Göre İşletmecilerin Dağılımı	35
Şekil 3-4: STH-TT Arama Hizmet Gelirlerine Göre Pazar Payları, %	37
Şekil 3-5: STH-TT Sabitten Başlatılan Toplam Trafikteki Payları, %.....	38
Şekil 3-6: Türk Telekom'un Yıllık Sabit Gelirinin Dağılımı, %.....	39
Şekil 3-7: Pazar Paylarındaki Değişim - İliçi Arama, %	39
Şekil 3-8: Pazar Paylarındaki Değişim - İllerarası Arama, %	40
Şekil 3-9: Pazar Paylarındaki Değişim - Mobil Şebekelere Doğru Aramalar, %.....	40
Şekil 3-10: Pazar Paylarındaki Değişim - Yurtdışına Doğru Yapılan Aramalar, %	41
Şekil 3-11: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Sabit Ücret, SGP.....	42
Şekil 3-12: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Kullanım Ücreti, SGP.....	42

Şekil 3-13: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Toplam Ücret, SGP	43
Şekil 3-14: OECD Küçük İşletme/Ev-Ofis Sabit Telefon Kullanım Sepeti – SGP	43
Şekil 3-15: OECD Küçük ve Orta Boy İşletme Sabit Telefon Kullanım Sepeti – SGP.....	44
Şekil 3-16: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – SGP.....	45
Şekil 3-17: OECD Ticari Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – SGP.....	45
Şekil 4-1: Sabit Genişbant İnternet Erişim Abone Sayısındaki Değişim	50
Şekil 4-2: Pazar Paylarının Büyüklüğüne Göre İşletmecilerin Dağılımı	51
Şekil 4-3: TTNNet ve Diğer İşletmecilerin Pazar Paylarının Değişimi, %	54
Şekil 4-4: Sabit Genişbant Abonelerinin Teknoloji ve İşletmeci Bazında Dağılımı, %	54
Şekil 4-5: Türkiye ve OECD Genişbant İnternet Erişim Aylık Abonelik Ücretleri.....	55
Şekil 4-6: OECD Ülkeleri Genişbant İnternet Erişim Aylık Abonelik Ücretleri	56
Şekil 4-7: OECD Ülkeleri Genişbant İnternet Erişim Hizmeti Mbit/sn Başına Fiyat.....	57
Şekil 4-8: Perakende Genişbant İnternet Erişim Hizmeti Ücretleri - 2011	58

YÖNETİCİ ÖZETİ

Telekomünikasyon piyasalarında serbestleşme hareketi ilk olarak 1980'li yılların başlarında ABD'de ortaya çıkmış, Japonya ve İngiltere de ABD'deki bu eğilimi takip eden ilk ülkeler olmuşlardır. Anılan 3 ülkede de başlangıçta uzak mesafe ve uluslararası telefon piyasaları serbestleştirilirken, yerel telefon hizmetlerinin serbestleştirilmesi ilk aşamada uygun görülmemiştir. Serbestleşme ile birlikte, çok sayıda ülke daha fazla yatırım çekebilmek amacıyla yerleşik işletmecileri özelleştirmeye başlamıştır.

Benzer bir süreç ülkemizde 2004 yılında Türk Telekomünikasyon A.Ş. (Türk Telekom)'nin sabit telefon hizmetlerindeki hukuki tekelinin kaldırılmasıyla yaşanmaya başlamış ve 2005 yılında Türk Telekom'un kısmi olarak özelleştirilmesi ile devam etmiştir. Bu süreçte uzak mesafe telefon hizmetleri yetkilendirilmesi yapılarak serbestleşmenin ilk adımı atılmış, izleyen yıllarda yerel arama hizmetlerinin de serbestleştirilmesiyle sabit telefon hizmetleri piyasasında serbestleşme tamamlanmıştır.

Ülkemizde internet hizmetleri 90'lı yıllardan sonra sunulmaya başlanmış ve bu bağlamda çok sayıda firma yetkilendirilmiştir. Bununla birlikte, Türk Telekom'un iştiraki olan TTNNet A.Ş. (TTNet) yıllar itibariyle pazar payında düşüşler yaşamış olmasına rağmen halihazırda pazarda en fazlapaya sahip işletmeci konumundadır.

Dünyada bilgi ve iletişim teknolojileri piyasalarında sunulan hizmetlere ilişkin temel göstergelerin aşağıdaki sıralandığı gibi özetlenmesi mümkündür:

- Dünyada genel anlamda 2011 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri piyasası gelir bazında büyümeye devam etmiştir. Ancak, sabit telefon hizmetleri piyasası ise gelir bazında 2005 yılından bu yana küçülmeye devam etmektedir.
- Sabit telefon hizmetlerinde 2001'de dünya genelinde %16,6 olan yaygınlık oranı 2011 sonunda %17,3'e yükselmiştir. Bununla birlikte, gelişmiş ülkelerde sabit telefon hizmetleri yaygınlık oranı düşmüştür.
- Dünya genelinde 2011 yılında mobil abone sayısı 6 milyara ve %87 yaygınlık oranına ulaşmıştır.

- Sabit genişbant abone sayısı dünya genelinde son 5 yılda yaklaşık iki katına çıkarak 2011 yılı sonu itibariyle 591 milyona ulaşmıştır.
- Sabit telefonun mobil telefon ile ikamesi giderek önem kazanmaktadır.
- Teknolojik yakınsama sonucunda sabit ve mobil telefon, internet hizmetleri ve televizyon gibi iletişim ve yayıncılık sektörleri iç içe geçmeye başlamıştır.

Türkiye'deki sabit telefon hizmetleri piyasasında;

- Hukuken 2004 yılı başından itibaren serbestleşme başlamıştır.
- 2005 yılında Türk Telekom kısmen özelleştirilmiştir.
- Türk Telekom 2009 yılında coğrafi olmayan numaralara yapılan aramalar ile mobile doğru yapılan aramalar dâhil olmak üzere ilçi, illerarası ve uluslararası sabit arama hizmetleri piyasasında etkin piyasa gücüne (EPG) sahip işletmeci olarak belirlenmiştir.
- Sabit telefon hizmetleri piyasasının 2012 yılı büyüklüğünün 5 milyar TL'yi aşacağı tahmin edilmektedir.
- 2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında sabit telefon hizmetleri piyasasında CR4 (en büyük dört işletmecinin pazar payları toplamı) değeri %96,3 ve Herfindahl-Hirschman İndeksi (HHİ) değeri 0,778770'tir. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması oldukça yüksektir.
- Teknolojinin doğasından kaynaklanan piyasaya giriş engelleri söz konusudur.
- Trafik bazında ilçi ve illerarası arama hizmetlerinde yerleşik işletmecinin pazar payının zaman içerisinde istikrarlı ve yüksek olduğu, mobile ve yurtdışına doğru aramalarda ise alternatif işletmecilerin pazar paylarının nispeten yüksek olduğu görülmektedir.
- Son kullanıcı fiyatlarının dünya ortalamalarına yaklaşıma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çerçevede, perakende düzeyde sabit telefon hizmetleri piyasasının on yıl öncesine göre önemli ilerleme kaydederek tüketici refahını arttırdığını söylemek mümkündür. Diğer taraftan, pazar payları dağılımı ve pazar yoğunluğu göstergeleri göz önüne alındığında özellikle toptan seviyede düzenlemelerin sürmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Türkiye'deki sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında ise;

- Piyasa rekabete açıktır.
- Hisseleri Türk Telekom'a ait olan TNet perakende düzeyde en büyük internet servis sağlayıcısıdır.
- Türk Telekom Veri Akış Erişimini İçeren Toptan Genişbant Erişim Piyasasında EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiştir.
- Türkiye'deki sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasası büyüklüğünün 2012 yılı sonunda yaklaşık 4 milyar TL civarında olacağı tahmin edilmektedir.
- 2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında, sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında CR4 değeri %93,6 ve HHİ değeri 0,685780'dir. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması sabit telefon hizmetleri piyasasına göre daha az olmakla birlikte oldukça yüksektir.
- Teknolojinin doğasından kaynaklanan piyasaya giriş engelleri mevcuttur.
- Abone sayısı bazında pazar payı açısından açık bir şekilde önde olan TNet'in piyasa payının yavaş ama istikrarlı bir şekilde düştüğü söylenebilir.
- Perakende düzeyde son kullanıcı fiyatlarının düşük hızlarda dünya fiyat ortalamalarına yakınsadığı söylenebilir.

Bu çerçevede, sabit telefon hizmetleri piyasasına benzer bir biçimde perakende düzeyde sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında beş yıl öncesine göre önemli ilerleme kaydedilerek tüketici refahının arttırıldığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte, toptan seviyede düzenlemelerin sürdürülmesinin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

1 GİRİŞ

Telgraf ve telefon, icat edildiğinden bu yana geçen on yıllar içerisinde yaygınlaşmış ve giderek modern yaşamın vazgeçilmez bir ögesi haline gelmişlerdir. Günümüzde, etkin bir iletişim altyapısı modern ekonomilerin temel dayanaklarından biridir. Ekonomik rekabet halindeki uluslar da dünya piyasalarında daha iyi rekabet edebilmek için bu temel sektörü daha etkin kılmanın yollarını aramışlardır. Teknolojik ilerlemenin mümkün kılmasıyla tarihsel olarak kamu veya özel tekel olarak işletilmiş telefon şebekeleri özelleştirilmeye başlanmış ve piyasalar serbestleştirilmiştir. ABD’de başlayan bu süreç önce gelişmiş ülkelere ve daha sonra gelişmekte olan ülkelere yayılarak devam etmiştir.

Neoklasik ekonomi teorisi rekabete dayalı piyasa yapılarının alternatiflerine göre toplumun genel refah düzeyini artırdığını ileri sürmektedir. Bu görüş doğrultusunda serbest piyasa ekonomisini benimseyen ülkeler mal ve hizmet piyasalarında rekabeti teşvik etmiş ve piyasalarda tekelleşme olmasını önlemek amacıyla özerk rekabet kurumları kurmuşlardır. Ülkemizde de dünyadaki bu gelişmeler doğrultusunda 1980 yılından itibaren serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş, mal ve hizmet piyasalarında rekabetin teşvik edilmesi ve korunması için özerk bir rekabet kurumu kurulmuş, telekomünikasyon ve elektrik üretimi - dağıtımı gibi üretim teknolojilerinden kaynaklanan nedenlerle doğal tekel özelliğine sahip önemli altyapı sektörlerinin serbestleştirilmesi ve özelleştirilmesi sürecinde uzmanlaşmış sektörel düzenleyici kurumlar kurulmuştur.

Bu çerçevede Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (eski adıyla Telekomünikasyon Kurumu) 2000 yılında kurulmuş, Türkiye’de sabit telefon hizmetleri piyasası hukuken 2004 yılından itibaren serbestleştirilmiş ve yerleşik işletmeci Türk Telekom ise 2005 yılında kısmen özelleştirilmiştir. Yapılan yasal düzenlemelerin ardından sabit telefon hizmeti sunan yeni işletmeciler zaman içerisinde bu piyasaya girmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, bu işletmecilerin hizmet sunabilmek için yerleşik işletmeci Türk Telekom’un altyapısını kullanmaya ihtiyaç duymaları dolayısıyla perakende ve toptan düzeyde kapsamlı düzenlemeler yapılması gerekmiştir. Bu düzenlemeler olmaksızın kâr

amacı güden bir yerleşik işletmecinin kendi altyapısını rakip firmalara kullandırmasının hayli düşük bir olasılık olduğu düşünülmektedir.

Türkiye internet ile 90'lı yılların ortalarında tanışmış ve sabit telefon hizmetlerinin aksine pek çok firma 2000'li yılların başlarında çevirmeli internet erişimi hizmeti sunmaya başlamıştır. Bununla birlikte, sabit genişbant internet erişiminin yaygınlaşması için yerleşik işletmeci Türk Telekom'un xDSL hizmetlerine 2004 yılından itibaren büyük ölçekli yatırım yapması gerekmiştir. Ancak, sabit genişbant internet erişimi hizmeti sunmak isteyen diğer işletmeciler yine toptan düzeyde Türk Telekom'dan hizmet almak durumundadır. Türk Telekom ise 2005 yılında kısmi olarak özelleştirilirken Rekabet Kurulu kararıyla perakende internet iş birimini TTNNet adı altında ayrı bir şirket olarak düzenlemek zorunda kalmıştır. Perakende düzeyde internet erişimi hizmetleri piyasasında bir düzenleme yapılmazken toptan düzeyde yerleşik işletmeci Türk Telekom'a erişim sağlama yükümlülükleri getirilmiştir.

Bu rapor kapsamında, perakende düzeyde sabit telefon ve sabit genişbant internet erişimi hizmetleri piyasalarındaki yapı rekabet açısından incelenmektedir. Raporun amacı söz konusu piyasalarda rekabet açısından mevcut durumu ortaya koymaktır. Rapor beş ana bölüme ayrılmıştır. 2'nci bölümde dünyada sabit telefon ve genişbant internet erişim piyasasının durumu niceliksel göstergeler ve politika temelinde kısaca incelenmektedir. 3'ncü bölümde ülkemizde sabit telefon hizmetleri piyasasının mevcut durumu perakende düzeyde rekabet açısından analiz edilmektedir. 4'ncü bölümde benzer şekilde sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasının durumu perakende düzeyde rekabet açısından incelenmektedir. Son bölümde ise varılan sonuç ve öneriler yer almaktadır.

2 DÜNYADA SABİT PİYASADA MEVCUT DURUM VE EĞİLİMLER

1960 yılı itibariyle sadece Kanada, İsveç ve ABD gibi 3 ülkede sabit telefon yaygınlığı %25'in üzerinde iken 1 yıl sonra OECD ülkelerinde sabit telefon yaygınlığı %10'un altında ve bazı ülkelerde de %1'in altında idi ve o dönemde OECD ülkelerindeki 84 milyon sabit telefon abonesi dünya genelindeki abone sayısının %93'üne karşılık gelmekteydi. Yarım asır içinde OECD ülkelerindeki sabit telefon abonesi sayısı 1,7 milyara, dünyadaki abone sayısı ise 4 milyarın üzerine çıkmıştır (OECD, 2011c: 5).

1980'li yılların başlarında serbestleşme hareketine ilk girişen ABD olmuş ve onu kısa süre içerisinde Japonya ve İngiltere izlemiştir. Öncelikle 3 ülke de uzak mesafe ve uluslararası telefon piyasalarını serbestleştirmiş ve genel manada yerel telefon hizmetlerinde tekel durumu devam etmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak, PTT'lerin yönetimi devlet kurumlarından ayrılmaya başlamış ve hatta posta ve telekomünikasyon hizmetleri de birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Politika belirleme sorumluluğu bakanlıkların sorumluluğunda kalmakla birlikte, rekabetin başlamasıyla özel sektör geleneği olmayan ülkelerde bağımsız düzenleyici kurumlar kurulmuştur. Serbestleşme ile birlikte, çok sayıda ülke PTT yapısından ayrılarak telekomünikasyon hizmetleri vermeye devam eden yerleşik işletmecileri daha fazla yatırım çekebilmek amacıyla özelleştirmeye başlamıştır (OECD, 2011c: 6).

1990'lara gelindiğinde serbestleşme hareketi yerel telefon hizmetlerine sığmamış ve politika belirleyiciler kablo TV ve telekomünikasyon şebekeleri arasındaki yakınsamadan da yararlanmak istemiştir. Aynı dönemde mobil telefon hizmetleri de verilmeye başlanmıştır (OECD, 2011c: 6). Elbette bu dönemde serbestleşmenin ve teknolojiye gelişmelerin etkisiyle internet de çok büyük bir gelişme olarak ortaya çıkmış ve böylece hiçbir şey eskisi gibi kalmamıştır.

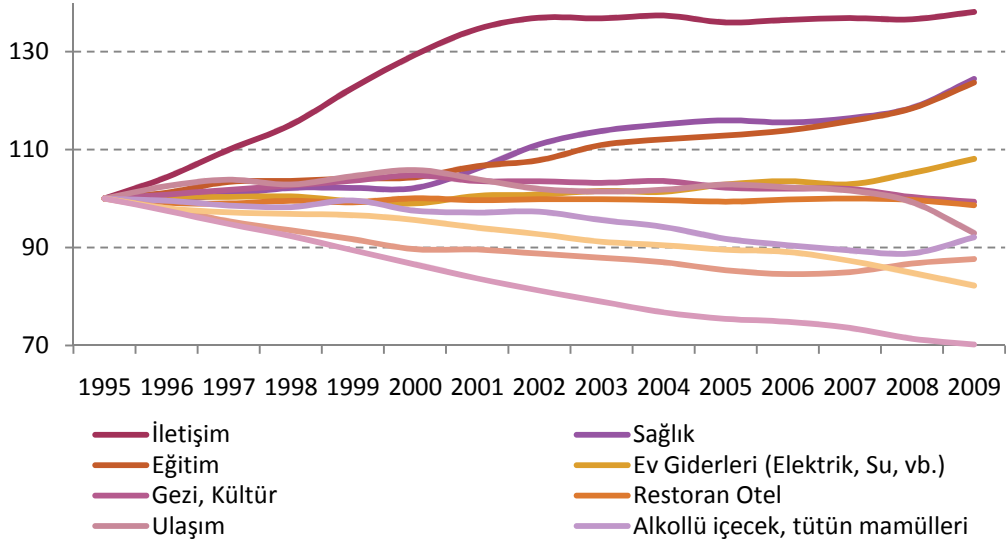
1997 yılında Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmasının kabul edilmesi, telekomünikasyon hizmetlerinin ticarileşmesi ve serbestleşmesi açısından en önemli kilometre taşlarından birini oluşturmuştur.

Son yıllarda, azalan ya da en azından artmayan sabit telefon gelirleri ve yaygınlık açısından doymuş mobil piyasalar nedeniyle işletmeciler genişbant hizmetlere odaklanmaya başlamıştır. Mobil hizmet gelirlerinin yaklaşık %80'i ses hizmetlerinden kazanılsa da, mobil genişbant hizmetlerin orta vadede büyümesi beklenmektedir. Sabit genişbant piyasalarında yaygınlık artmaya devam etmektedir ve henüz bu piyasalar doygunluğa ulaşmış değildir. Ayrıca, sabit şebeke işletmecileri müzik ve video hizmetleri sunmaya yönelmektedir (OECD, 2011c: 42). Ülkemizde de TTNNet'in müzik ve video portalları bu bağlamda dikkati çekmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının son yıllarda hayatımıza derinlenmesine etki etmesiyle birlikte hanehalkı tüketimindeki yeri de önemli ölçüde artmıştır. Mobil iletişim hizmetlerine olan talepteki artış harcamaların artmasının temel nedenini oluştururken, özellikle mobil veri hizmetleri kullanımında önemli artış kaydedilmiştir. Bununla birlikte teknolojinin her geçen gün gelişmesi ve yenilenmesi ile birlikte ortaya çıkan yeni ürün ve hizmetler, rekabetin artması ile fiyatların düşüşü kullanımın artmasını tetikleyen önemli unsurlar haline gelmiştir.

1995 yılında OECD ülkelerinde hanehalkı iletişim harcamaları toplam tüketim harcamalarının %2'sini oluştururken 2009 yılında bu oran %2,7'ye yükselmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise 28 OECD ülkesinde hanelerin bilgi ve iletişim teknolojileri hizmet ve malları için yaptıkları harcama toplam tüketim harcamalarının yaklaşık %4,9'unu oluşturarak 1.003 milyar ABD doları (Satın Alma Gücü Paritesi - SGP) olmuştur (OECD, 2011c). Bu kapsamda, Şekil 2-1'de OECD ülkelerinde 1995-2009 yılları arasında iletişim harcamalarının hanehalkı harcamaları arasındaki payının hızlı yükselişi görülebilmektedir.

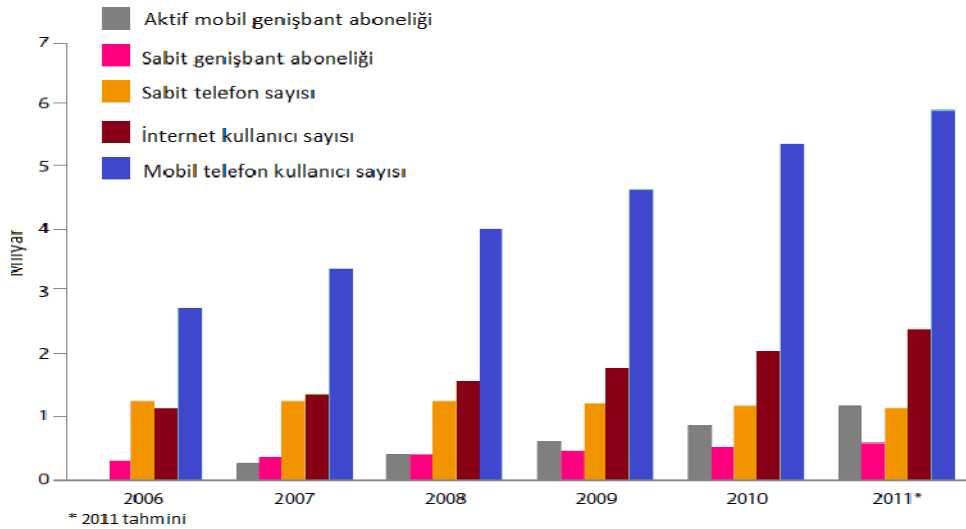
Şekil 2-1: OECD Ülkelerinde Hanehalkı Tüketim Harcamaları 1995-2009

Kaynak: OECD (2011c: 327).

Hanehalkı iletişim harcamalarında görülen artışın yanı sıra, iletişim teknolojileri kullanıcılarının sayısında da artışlar yaşanmıştır. Aşağıda yer verilen şekilden de görüleceği üzere, özellikle mobil haberleşme abone sayılarında son yıllarda hızlı bir artış trendi yakalanmış, buna paralel olarak mobil genişbant abonelik sayısı son beş yıl içerisinde sabit genişbant kullanıcı sayısını geçmiştir.

Şekil 2-2: Küresel ICT Gelişmeleri 2006-2011*

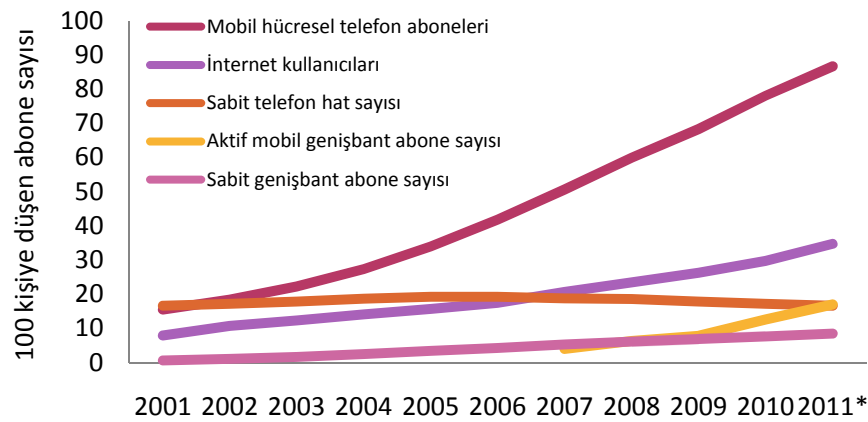
Kaynak: ITU Trends in Telecommunications, 2011.

2.1. Sabit Telefon Piyasası

Elektronik haberleşme sektörünün hayatımızdaki rolü giderek daha da önem kazanmakta ve gelişimini sürdürmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde, ülkeler özellikle genişbant olmak üzere iletişim altyapısına yapılan yatırımları krizin çıkış noktası olarak görmekte ve öncelikli stratejileri arasına almaktadır. Altyapının geliştirilmesi, yatırımın teşvik edilmesi ve rekabetin artırılması ile birlikte iletişim teknolojilerinin yaygın olarak kullanılması sosyal ve ekonomik faydaları artırmakta, ekonomik gelişim ve üretime doğrudan katkı sağlamaktadır.

Bununla birlikte tüm dünyada elektronik haberleşme hizmetleri abone sayıları ve kullanım oranları hızla artarken, 2005 yılından itibaren sabit telefon kullanım oranlarında düşüş yaşanmaya başlamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sabit pazarın doygunluğa erişmesi ile birlikte sabit telefon kullanımını yerini mobil telefon kullanımına bırakmaya başlamıştır. Günümüzde gelişmiş ülkelerde mobil telefon yaygınlık oranı da %100'ün üzerine çıkmakta ve doyum noktasına ulaşmakta iken, gelişmekte olan ülkelerde mobil abone sayısındaki hızlı yükseliş devam etmektedir. Dünyada 100 kişiye düşen abone sayılarının incelendiği Şekil 2-1'e bakıldığında her 100 kullanıcının yaklaşık 87'sinin mobil telefon aboneliği, 17'sinin sabit telefon aboneliği olduğu görülmektedir. Şekilde internet kullanımında yaşanan artışla beraber mobil genişbant aboneliklerinde son yıllarda yaşanan hızlı gelişim de dikkat çekmektedir.

Şekil 2-3: Küresel ICT Gelişmeleri 2001-2011*

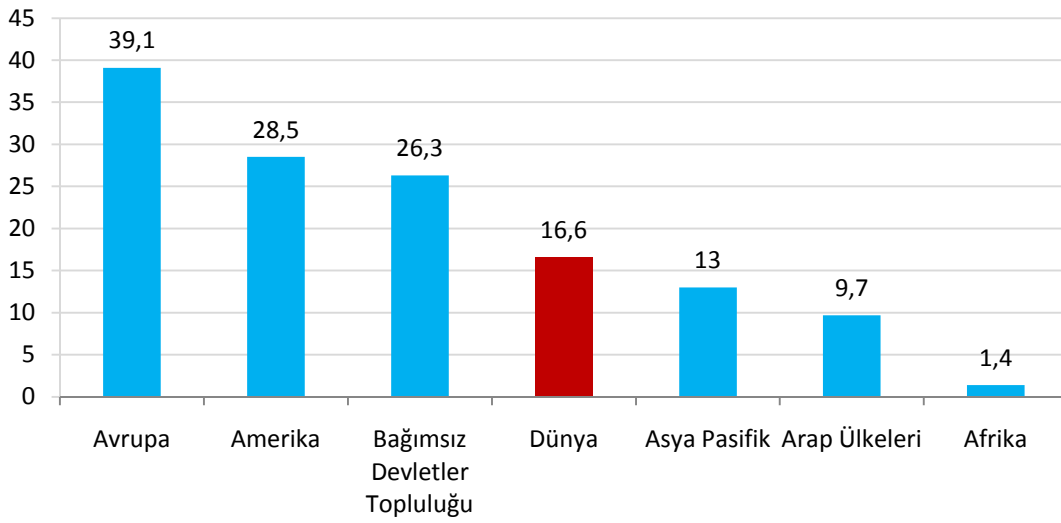

* Tahmin.

Kaynak: ITU World Telecommunication /ICT Indicators Database.

Serbestleşme hareketi ve telekomünikasyon teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ile birlikte tüm dünyada elektronik haberleşme piyasaları rekabete açılmaya başlamış, hizmet çeşitliliği ve kalitede artış yaşanırken fiyatlar düşme eğilimine girmiştir. Şekil 2-4'te ITU veri tabanından elde edilen verilere göre dünyada sabit telefon kullanım oranlarına yer verilmektedir. Avrupa'da 100 kişiye düşen sabit telefon sayısı yaklaşık 39 iken bu oran dünya ortalamasında %17 seviyelerinde, sabit telekomünikasyon altyapısının zayıf olduğu Afrika kıtasında ise %1,4 civarındadır.

Şekil 2-4: 100 Kişiye Düşen Sabit Telefon Sayısı, 2011*

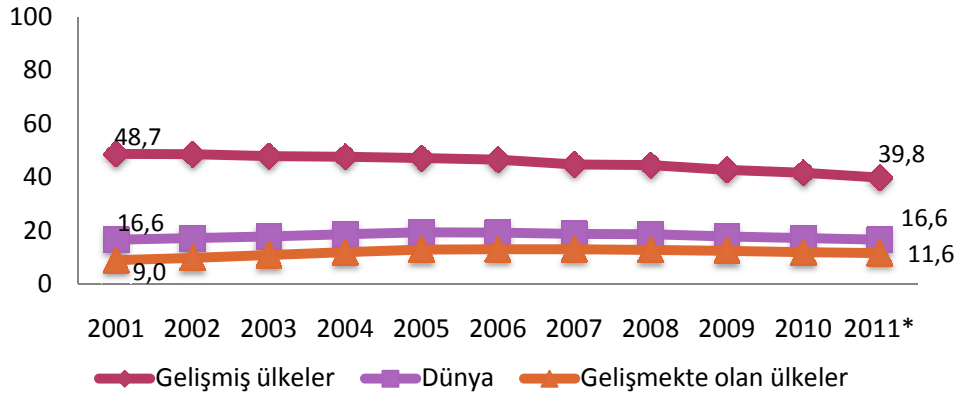

*Tahmini

Kaynak: ITU World Telecommunication /ICT Indicators Database.

2001-2011 yılları arasında sabit telefon kullanımına ilişkin değerlere bakıldığında, özellikle son on yılda mobil teknolojilerin gelişmesi ve mobil telefon kullanım oranlarının çok hızlı bir şekilde yükselmesi ile birlikte sabit telefon kullanımının doyum noktasına ulaştığı gelişmiş ülkelerde sabit telefon kullanımında ciddi düşüş meydana geldiği görülmektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde sabit telefon kullanımının 2001-2011 yılları arasında artmaya devam ettiği gözlenmektedir (Şekil 2-5).

Şekil 2-5: 100 Kişiye Düşen Sabit Telefon Sayısı, 2001-2011*

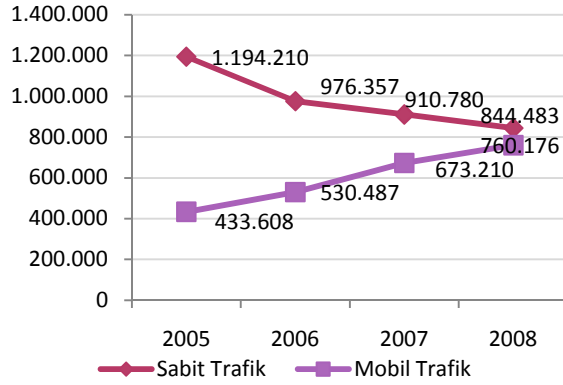

*Tahmin

Kaynak: ITU World Telecommunication /ICT Indicators Database.

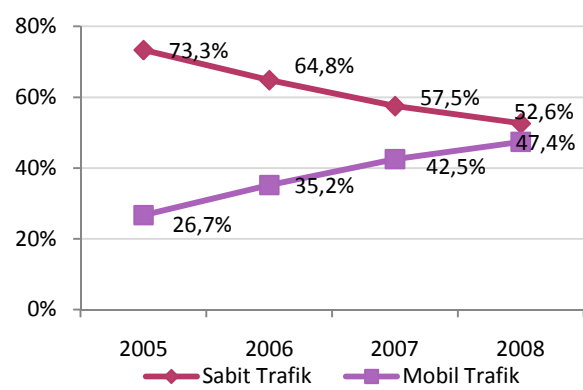
Şekil 2-6 ve Şekil 2-7 kapsamında Avrupa Birliği'nde (AB) sabit ve mobil şebekeler üzerinden gerçekleşen ses trafiğindeki değişim 2005-2008 yılları arasını kapsayacak şekilde gösterilmektedir.

Şekil 2-6: AB Toplam Trafik Şebekelere Göre Dağılımı

Kaynak: AB (2010:35).

Şekil 2-7: AB Toplam Giden Trafik Şebekelere Göre Dağılımı, %

Kaynak: AB (2010:35).

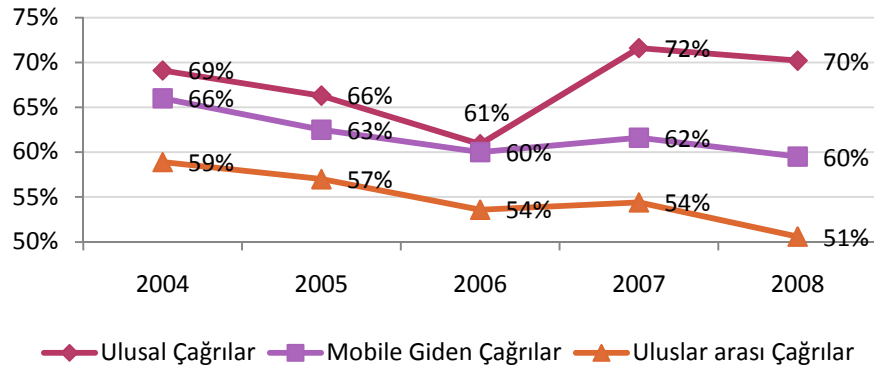
Geleneksel sabit telefon hizmetlerinin yerini daha öncede de söz edildiği üzere mobil çözümler ve genişbant üzerinden ses hizmetleri almaktadır. AB tarafından 2010 yılında yayımlanan 15. Uygulama Raporu'nda¹ yer alan verilere göre sabit telefon trafiği 2005 yılından bu yana hızlı bir düşme eğilimine girmiş olup, 2005 yılından bu yana sabit ses trafiğinde yaklaşık %30 oranında düşüş yaşanmıştır. AB ülkelerinde toplam giden trafik

¹http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecommm/library/communications_reports/index_en.htm

içinde sabit telefon trafikleri incelendiğinde ise, 2005 yılında %73,3 olan söz konusu oranın, 2008 yılında %52,6'ya düştüğü gözlemlenmektedir.

Sabit pazarlarda serbestleşme ile rekabet artmaya başlamış, özellikle uluslararası çağrı pazarında olmak üzere yerleşik işletmecilerin gelire göre pazar payı ciddi oranda düşmüştür. Ulusal çağrılarda yerleşik işletmecilerin pazar payında 2006-2008 yıllarında bir dalgalanma yaşanırken, mobile giden aramalarda pazar payı %60'lar seviyesinde kalmış, uluslar arası çağrılardan elde edilen gelire göre pazar payı incelendiğinde ise 2007 yılına kıyasla 2008 yılında %7 düşüş yaşandığı görülmektedir.

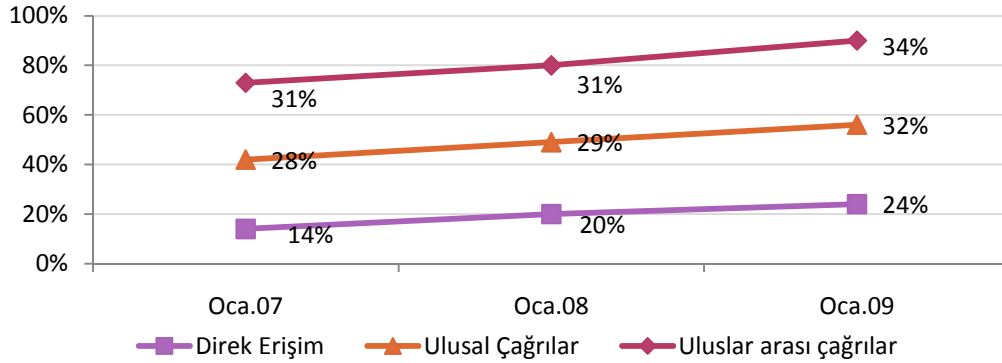
Şekil 2-8: AB'de Yerleşik İşletmecilerin Pazar Payları (Gelire göre), %

Kaynak: AB (2010).

AB'de 2007 ile 2009 yılları arasında alternatif işletmecilerden hizmet alan abonelerin oranları incelendiğinde, her bir çağrı türü için artan bir seyir izlendiği görülmektedir.

Şekil 2-9: AB'de Alternatif İşletmecilerden Hizmet Alan Abonelerin Oranı, %

Kaynak: AB (2010:39).

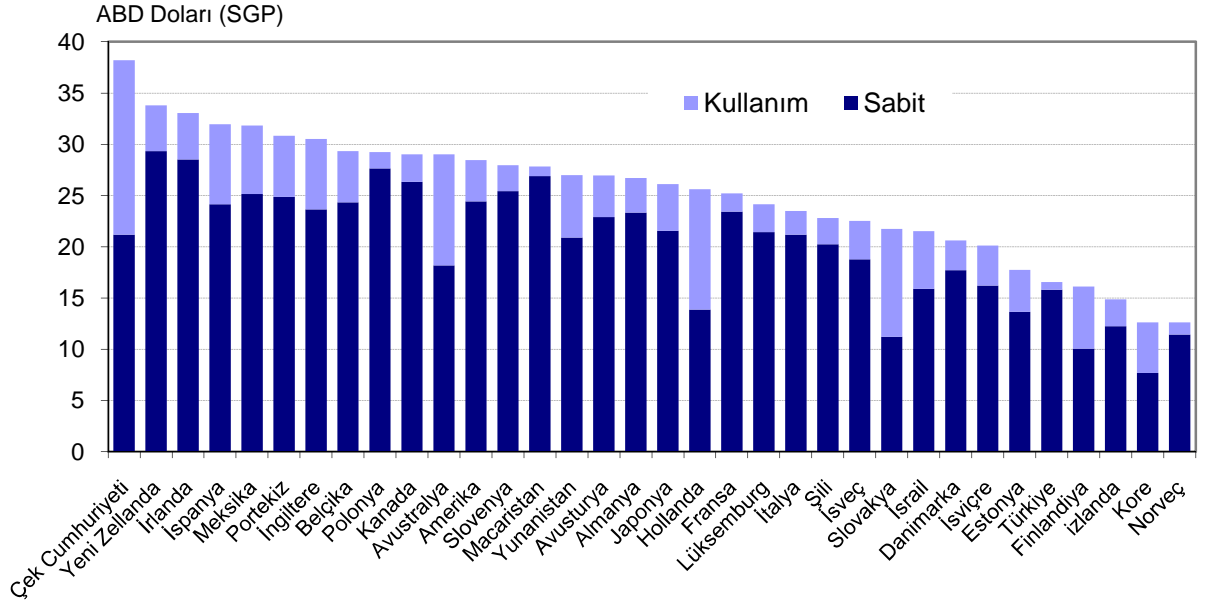
Genişbant ve mobil ses pazarlarında artan rekabet fiyatlarda düşüőe neden olurken, sabit PSTN ses pazarında fazla bir değişim yaşanmamıştır. Paket halinde hizmetlerin sunulmaya başlanması ile fiyat karşılaştırmaları yapmak oldukça güç bir hal almıştır. İşletmeciler, sabit ses hizmetlerini genellikle genişbant ya da kablo TV gibi hizmetler ile bir arada sunmaktadır. OECD tarafından 2009 yılında yapılan bir araştırma sonucunda 91 işletmeciye ait 2000 hizmet/ürün incelenmiş, %77'sinin tek başına genişbant hizmeti sağladığı görülmüştür. Diğer taraftan işletmecilerin %17'si abonelere genişbant ile birlikte sabit ses hizmetini zorunlu tutarken, %4'ü genişbant ile birlikte zorunlu TV paketi sunmaktadır (OECD, 2011c: 249).

Son yıllarda sabit telefon abonelerinin faturalarında ödedikleri sabit ücretler artarken, kullanıma bağlı ücretlerde düşüş yaşanmıştır. Bunun nedenleri arasında, sabit ses hizmetlerinin genişbant hizmetlerinin bir tür tamamlayıcısı olarak görülmesi, sabit ses çağrılarında kademe yapılarında değişiklik yapılarak kullanımın artırılması gibi faktörler yer almaktadır.

Tarife karşılaştırmaları, OECD tarafından uzun yıllardır tarife sepetleri aracılığı ile yapılmaktadır. Tek bir ulusal tüketim deseni yerine aylık tüketim için standart bir sepet oluşturarak aynı hizmetin farklı ülkelerdeki maliyeti karşılaştırılmaktadır.

OECD tarafından hazırlanan 20 çağrıdan oluşan sepet için aylık ortalama fiyat 25 ABD doları (SGP) seviyesindedir ve bunun yaklaşık %81'ini sabit abonelik maliyetleri oluşturmaktadır. En ucuz olan ülkeler Norveç, Kore ve İzlanda iken, en pahalı olanlar Çek Cumhuriyeti, Yeni Zelanda ve İrlanda olarak sıralanmaktadır. Türkiye ise en ucuz beşinci ülke olarak aşağıdaki şekilde yerini almaktadır (OECD, 2011c: 252).

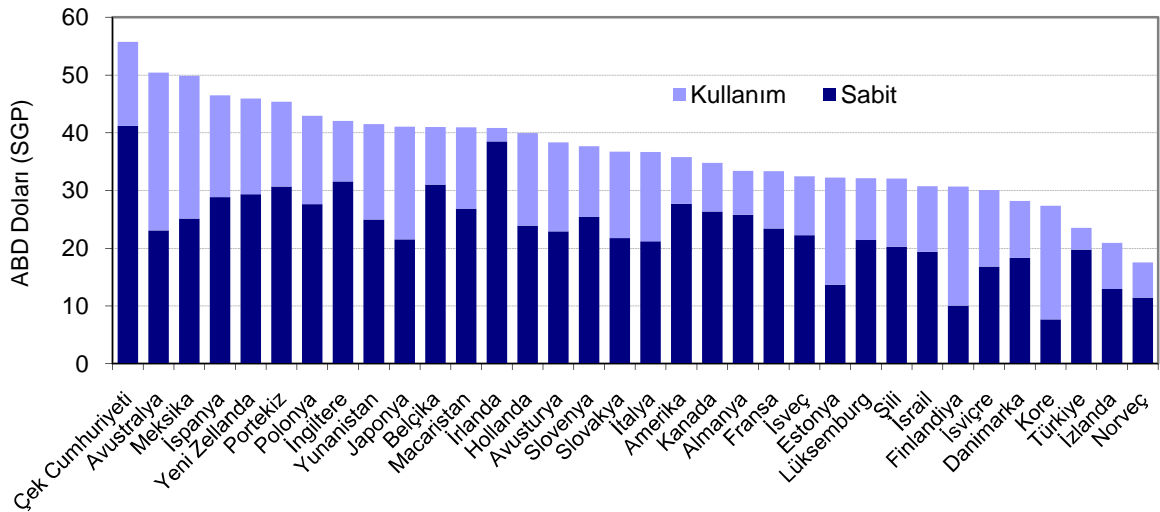
Şekil 2-10: OECD Tarife Sepeti, 20 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil)

Kaynak: OECD (2011c: 253).

60 çağrı sepeti; telefon hizmetleri ve aylık 60 çağrı maliyetini içermektedir. OECD bölgesinde söz konusu sepet için ortalama tarife 36,72 ABD doları (SGP) seviyesindedir. Önceki sepetin üç katı çağrı içermesine rağmen maliyeti yaklaşık %46 daha fazladır. 60 çağrı için en pahalı ülkeler Çek Cumhuriyeti, Avustralya ve Meksika'dır ve Türkiye en ucuz üç ülke arasında yer almaktadır (OECD, 2011c: 253).

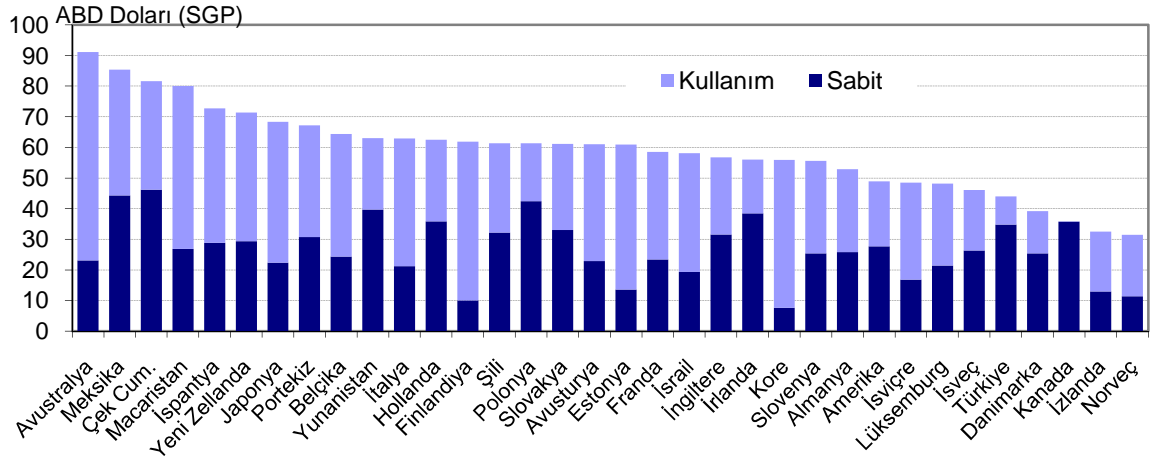
Şekil 2-11: OECD Tarife Sepeti, 60 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil)

Kaynak: OECD (2011c: 253).

OECD 140 çağrı sepeti için ortalama ücret 59,01 ABD doları (SGP) seviyesindedir. En pahalı ülkeler Avustralya, Meksika ve Çek Cumhuriyeti şeklinde sıralanırken; Türkiye en ucuz beşinci ülke olarak sıralamada yerini almaktadır.

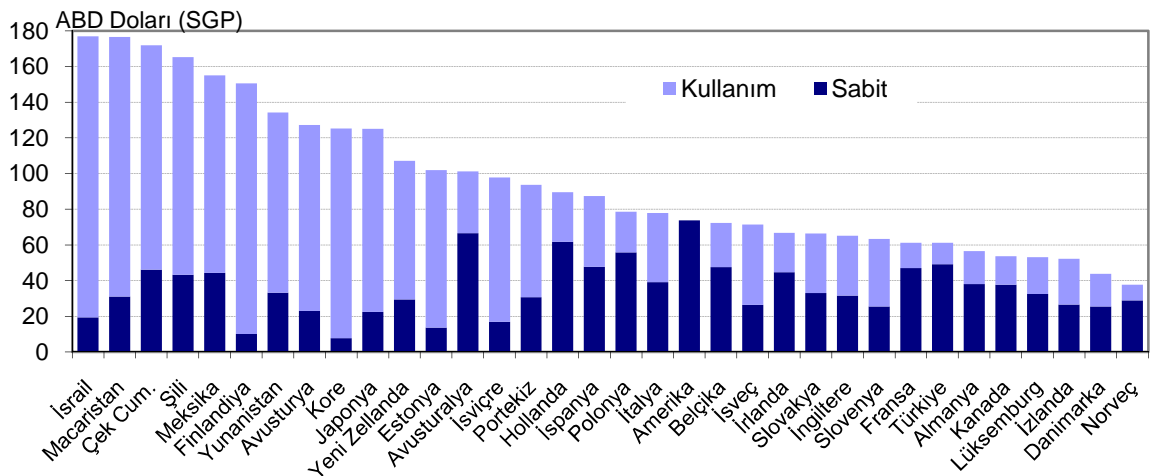
Şekil 2-12: OECD Tarife Sepeti, 140 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil)

Kaynak: OECD (2011c:254).

En yüksek kullanımı yansıtan 420 çağrı sepetinde ortalama ücret 95,35 ABD doları (SGP) olup, 140 çağrı sepetinden yaklaşık %62 daha yüksek olacak şekilde gerçekleşmiştir. 420 çağrı sepetinde en pahalı ülke İsrail iken; en ucuz ülke sıralamasında ilk sırayı Norveç alırken, Türkiye yedinci sırada yer almıştır (OECD, 2011c: 255).

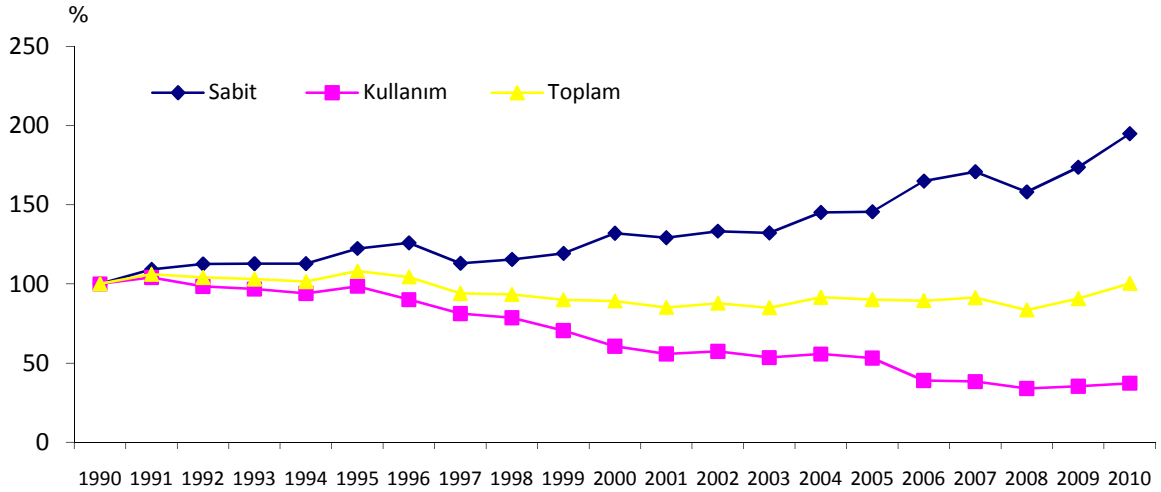
Şekil 2-13: OECD Tarife Sepeti, 420 Çağrı, Ağustos 2010 (KDV dâhil)

Kaynak: OECD (2011c: 255).

Şekil 2-14'te de son 20 yıl içerisinde hanelerdeki sabit telefon toplam ücretlerinin seyrine yer verilmektedir. 2010 yılında toplam fiyat, 2008 yılından sonra görülen %84'lük hızlı yükselişin ardından 1990 yılındaki seviyeye ulaşmıştır. Ortalama olarak fiyatlarda 1990 yılı temel alınarak, 1990-2010 yılları arasındaki değişimin yer verildiği grafik incelendiğinde, toplam sabit telefon ücretlerinde söz konusu yıllarda çok önemli bir değişiklik olmamasına rağmen ödenen ücretlerin içeriğinde değişiklikler meydana geldiği görülmektedir. Toplam ücretin içerisinde sabit ücretlerin payı artarken, kullanım ücretlerinin payı düşmüştür. Sabit ücretler 2010 yılında 1990 yılının neredeyse iki katına çıkarken, kullanım ücretleri 1990 yılının sadece %37'sini oluşturmaktadır.

Şekil 2-14: Hanehalkı Sabit Telefon Ücretleri Zaman Serisi, OECD Ortalaması, 1990-2010

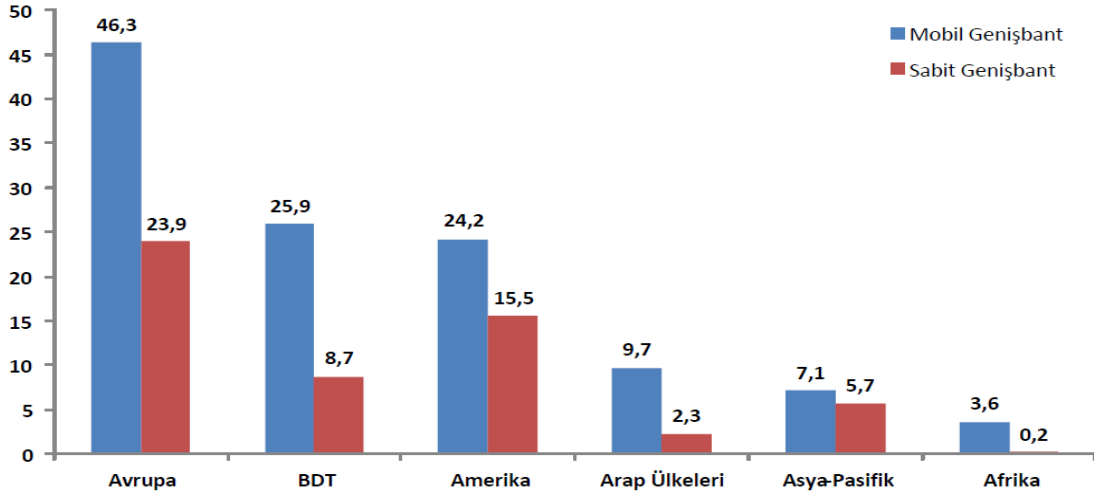

Kaynak: OECD (2011c:256).

2.2. Sabit Genişbant Piyasası

Tüm dünyada mobil abone sayısındaki artışa paralel olarak mobil genişbant kullanıcı sayısında da hızlı bir artış yaşanmaktadır. Sabit genişbant teknolojileri hızla gelişmekte olan bu teknoloji ile rakabette geride kalmakta, kullanıcı sayıları yatay bir eğilim sergilemektedir.

Şekil 2-15: Dünyada Sabit ve Mobil Genişbant, 2010*

*Tahmini

Kaynak: ITU World Telecommunication /ICT Indicators Database.

ITU tarafından, 2011 yılı tahmini sonuçlarını içeren grafik incelendiğinde mobil genişbant aboneliklerinin sabit genişbant abone sayısını geçtiği görülmektedir. Özellikle sabit altyapının oldukça zayıf olduğu Afrika anakarasında mobil genişbant altyapı engellerinin üstesinden gelebilmek ve daha önce erişim sağlanamayan bölgelere yüksek hızlı internet hizmeti götürmek adına kullanılmaya başlanmıştır. Afrika’da sabit genişbant yaygınlık oranı %1 seviyelerinde iken mobil genişbant %4 seviyelerine yükselmiştir.

Bununla birlikte, önceki yıllara kıyasla düşük bir hızla da olsa, sabit genişbant pazarı henüz doygunluk noktasına erişmediğinden gelişmeye devam etmektedir. 2011 yılı itibariyle ITU tarafından açıklanan en yüksek genişbant kullanıcılarına sahip 25 ülkenin listesine aşağıda yer verilmektedir.

Çizelge 2-1: En Yüksek Sabit Genişbant Kullanıcısına Sahip Ülkeler

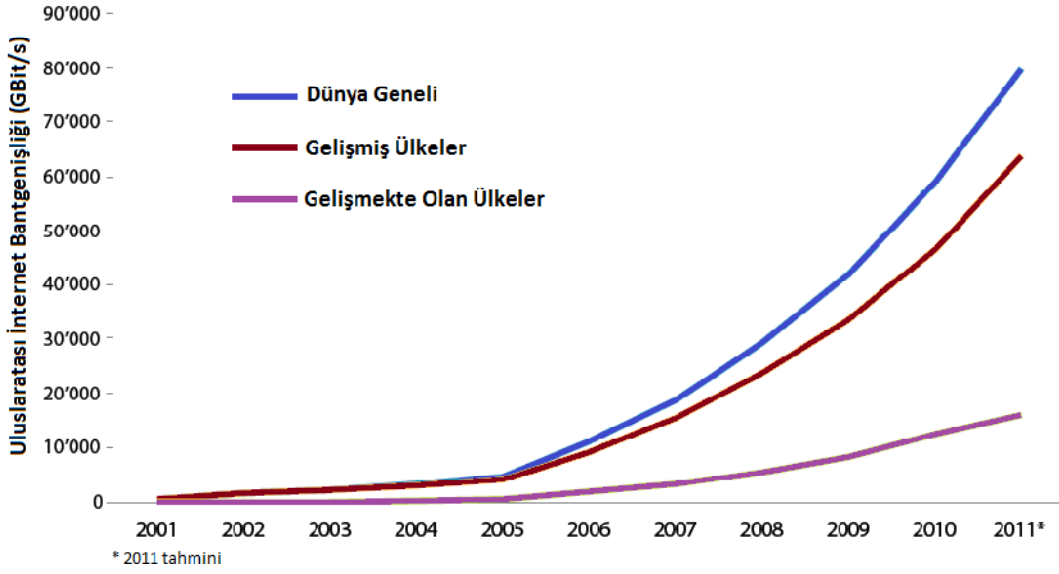
Ülke adı	Sabit Genişbant Yaygınlık Oranı (%)
Hollanda	38,1
İsviçre	37,9
Danimarka	37,7
Kore	35,7

Ülke adı	Sabit Genişbant Yaygınlık Oranı (%)
Norveç	35,3
İzlanda	34,1
Fransa	33,9
Lüksemburg	33,2
İsveç	31,8
Almanya	31,7
İngiltere	31,6
Belçika	31,5
Hong Kong	29,9
Kanada	29,8
Finlandiya	28,6
Amerika	27,6
Malta	27,5
Japonya	26,9
Estonya	25,1
Singapur	24,9
Yeni Zellanda	24,9
Slovenya	24,2
Avustralya	24,2
Çin	24,2
Avusturya	23,9

Kaynak: ITU World Telecom/ICT Indicators Database.

İnternet kullanıcı sayısının hızlı bir şekilde artmasına paralel olarak yüksek hızlı genişbant hizmetlerinin sunumunun en önemli anahtarlarından biri olan uluslararası bantgenişliğinde de ciddi artış meydana gelmiştir. Şekil 2-16'dan da görüleceği üzere uluslararası bant genişliği dünya genelinde hızlı bir artış eğilimi göstermektedir.

Şekil 2-16: Uluslararası İnternet Bantgenişliği

Kaynak: ITU World Telecommunication /ICT Indicators Database

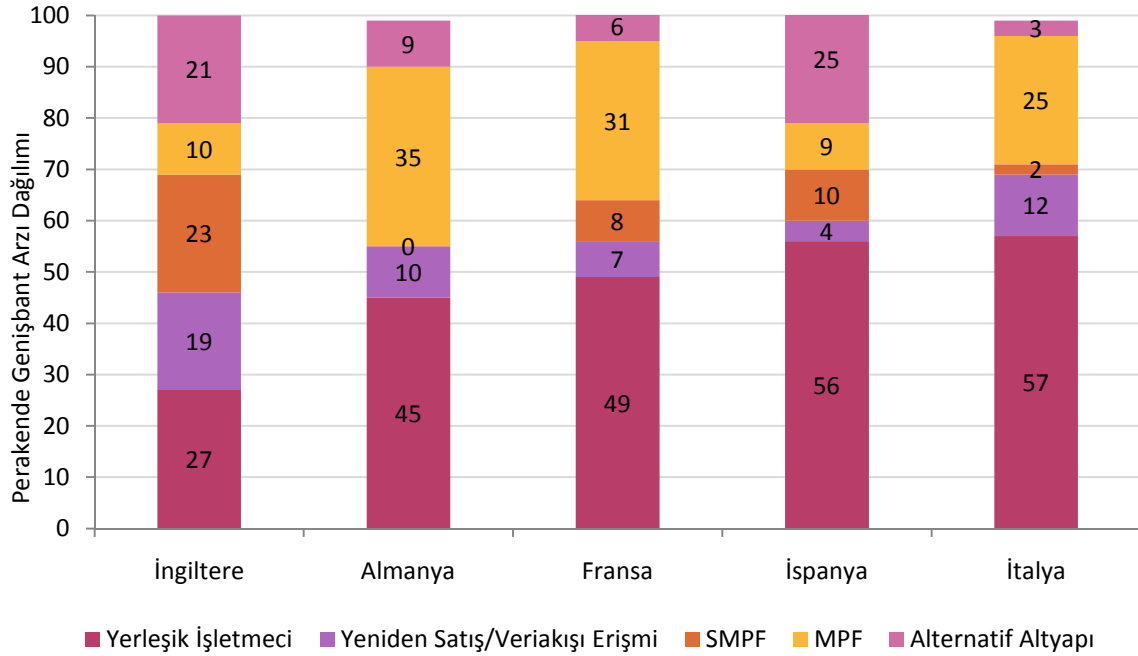
Mobil genişbant abone sayılarında yaşanan hızlı gelişime rağmen, pek çok OECD ülkesinde sabit ve mobil genişbant hizmetleri farklı kullanım desenleri, iletim hızları gibi faktörler göz önünde bulundurularak birbirlerini tamamlayıcı hizmetler olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, kullanım alışkanlıkları ve teknolojiye yaşanan değişiklikler ile birlikte ileride farklı sonuçlara ulaşılacağı değerlendirilmektedir. Avusturya düzenleyici kurumu, 2009 yılında yaptığı teknik ve ekonomik analizler neticesinde bir adım ileri giderek sabit ve mobil genişbant hizmetlerinin birbirlerine ikame olduklarını açıklamıştır. Yapılan fiyat analizleri sonucunda sabit genişbant işletmecilerinin, mobil genişbant işletmecilerinin fiyat tekliflerine duyarlı oldukları sonucuna varılmıştır. Ayrıca, yapılan araştırma sonucu ülkede hanelerin %75'inde sadece mobil genişbant olduğu görülmüş ve temel internet uygulamaları için düşük hızda dahi olsa sabit ya da mobil genişbant hizmetlerinin yeterli olduğu sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak Avusturya düzenleyici kurumu, haneler için perakende genişbant erişim pazarının DSL, kablo ve mobil genişbant teknolojilerinden oluştuğuna karar vermiş, kararı Avrupa Komisyonu da onaylamıştır (OECD, 2011c: 41).

Fiber altyapıya geçiş ya da mevcut DSL ve kablo şebekelerinin yenilenmesi ile birlikte sabit genişbant hızlarında önemli artış kaydedilebilmektedir. OECD genelinde yapılan inceleme sonucunda 2008 ile 2009 yılları arasında kablo abonelik ücretlerinde yıllık %5

düşüş yaşanırken, bağlantı hızlarında %20 artış meydana gelmiştir. Öte yandan DSL abonelik ücretlerinde yıllık %2 düşüş yaşanırken, bağlantı hızlarında %15 oranında artış yaşandığı sonucuna varılmıştır (OECD, 2011c: 23).

Yerleşik işletmecilerin sabit genişbant hizmetleri sunumunda pazarda hâkim konumu belli başlı AB ülkelerinde hala devam etmektedir. İngiltere hariç, Şekil 2-17’de incelenen ülkelerde yerleşik işletmecinin neredeyse pazarın yarısına sahip olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, alternatif erişim yöntemleri ülkelerin yapısına göre farklılık göstermektedir.

Şekil 2-17: Perakende Genişbant Pazar Payları (%)

Kaynak: ECTA Broadband Scorecard (2009)

2.3. Düzenlemeler

Dünyada sabit telekomünikasyon hizmetleri pazarında 80’li yıllardan itibaren serbestleşme ve özelleşme hareketleri görülmeye başlanmış, devlet mülkiyetindeki yerleşik işletmeci tarafından sunulan hizmetler alternatif işletmeciler tarafından da tüketicilere sunulur olmuştur. Elektronik haberleşme pazarının gelişimin önündeki en önemli engellerden biri olan doğrudan yabancı yatırım kısıtı günümüzde pek çok ülkede ortadan kalkmış ya da

iyileşme yapılmış durumdadır. Meksika’da kamu sabit telefon şebekesi işletmecisinin %49’u yabancı yatırımcılar tarafından satın alınabilmektedir. Japonya, Norveç ve İsviçre gibi ülkelerde yerleşik işletmecinin yabancı ya da özel sermaye tarafından işletilmesine ilişkin bir takım kısıtlamalar devam etmektedir. Geçmişte daha yaygın olmakla birlikte ülkemiz ve Portekiz gibi ülkelerde de yerleşik işletmeci üzerinde “altın hisse” uygulaması devam etmektedir. Yabancı yatırıma belirli bir oranda müsaade edilmesine rağmen tüm engellerin ortadan kaldırılmasına ilişkin pek fazla gelişme kaydedilmemiştir. Ülkelerin güvenlik, acil hizmetler gibi hususlarda ulusal çıkarlarını korumak adına bir takım tedbirlerin uygulanmasına devam edilmektedir.

Çoklu hizmetlerin sunumuna imkân sağlayan, çok sayıda gelişmiş özelliğe sahip şebekelerin ortaya çıkması nedeniyle yaşanan teknolojik gelişmeler günümüzde yakınsama olarak nitelendirilmektedir². Ses veri ve yayıncılık hizmetlerinin yakınsaması ile paket halinde hizmetlerin sunumu artmakta, tek bir IP temelli genişbant bağlantısı üzerinden sunumu mümkün olan üçlü oyun ya da dördü oyun hizmetlerini ön plana çıkarmaktadır. OECD ülkelerinde sabit ses, genişbant ve televizyon hizmetlerinin bir arada sunulduğu üçlü oyun hizmetlerine yaygın olarak rastlanmaktadır (OECD, 2011c: 24). Tüketiciler, tek bir ürün ya da hizmeti satın almak yerine birden fazla hizmetin daha uygun fiyatlara sunulduğu ve ayrıca ortak fatura, tümleşik hizmetler ve müşteri hizmetleri gibi avantajlardan da yararlanmalarını sağlayan paket hizmetlere yoğun ilgi göstermektedir. Avantajlarının yanı sıra, karmaşık paketler halinde sunulan hizmetlerden yaralanan tüketicilerin, aldıkları hizmetin fiyatını karşılaştırırken ya da işletmeci değiştirirken sorunlar yaşaması gibi dezavantajları da bulunabilmektedir.

Yakınsama sonucu oluşan yeni pazarlar için yeni düzenleyici yaklaşımların oluşturulması gerekmiştir. Bazı ülkelerde telekomünikasyon ve yayıncılık düzenleyici kurumları tek bir çatı altında birleşerek yakınsak düzenleyici kurumları oluşturmuştur. 30 OECD üyesi ülkenin yedisinde (Avustralya, Finlandiya, İzlanda, Japonya, Kore, İngiltere ve Amerika) düzenleyici kurumlar telekomünikasyon, yayıncılık, yayıncılık spektrum tahsisi ve içerik gibi konularla ilgilenen yakınsamış düzenleyici kurumlar bulunmaktadır³.

² ERG – March 2009 – Report on fixed-mobile convergence: implications on competition and regulatory aspects. BEREK – December 2010 – BEREK report on convergent services.

³ <http://www.ictregulationtoolkit.org/en/section.3110.html>

Dünyada son yıllarda ön plana çıkan ve önümüzdeki yıllarda gündemde olması beklenen bir diğer düzenleme başlığı ise şebeke tarafsızlığıdır (net neutrality). Şebeke tarafsızlığı temel olarak internetin eşit şartlarda herkese açık, tarafsız ve erişilebilir olup olmaması ya da içerik ve servis sağlayıcıların genişbant altyapısına erişimine ilişkin kurallar olarak ifade edilebilmektedir. ABD’de oldukça uzun zamandan beri tartışılan bu konu son yıllarda AB’nin de gündemine gelmiş olup, konuya ilişkin düzenleyici yaklaşımlar üzerinde çalışılmaktadır. ABD’deki şebeke tarafsızlığı çalışmaları genellikle genişbant şebeke sağlayıcılarının tarifeleri ve trafik yönetimi üzerine odaklanırken, AB’de ise genellikle ayırıştırma – zorunlu şebeke paylaşımı - üzerine odaklanılmakta ve şebekenin nasıl tarafsız bir biçimde tutulabileceği tartışılmaktadır (BTK, 2011b: 5-6).

Düzenleyici kurumlar tarafından elektronik haberleşme pazarında etkin rekabetin tesis edilmesi adına pazarlar tanımlanmakta ve pazar analizleri yürütülmektedir. Avrupa Komisyonu’nun 11 Şubat 2003 tarihli Tavsiye Kararı⁴ kapsamında elektronik haberleşme sektöründe perakende ve toptan pazar başlıkları altında toplam 18 adet pazar belirlenmiştir. 2007 yılına gelindiğinde Komisyon tarafından yapılan değerlendirmeler neticesinde, öncül düzenlemeye tabi tutulmasına gerek görülmeyen pazarlar tavsiye kapsamında çıkarılmış ve yeni tavsiye kararı ile düzenlenmesi öngörülen pazar sayısı 7’ye indirilmiştir. Bu kapsamda, Komisyon tarafından 2003 yılında belirlenen perakende ve toptan seviyede sabit pazarlar ile 17 Aralık 2007 tarihli Tavsiye Kararı⁵ ile belirlenen öncül düzenlemeye tabi sabit pazarlara aşağıda yer verilmektedir.

⁴ Commission Recommendation of 11/02/2003 on Relevant Product and Service Markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communication networks and services.

⁵ Commission Recommendation of 17 December 2007 on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communications networks and services.

Çizelge 2-2: Elektronik Haberleşme Sektöründe Toptan ve Perakende Sabit Pazarlar

Perakende pazarlar (2003)	Toptan pazarlar (2003)
<ol style="list-style-type: none">1. Sabit bir yerde mesken kullanıcıları için kamu telefon şebekesine erişim,2. Sabit bir yerde mesken kullanıcıları dışındaki kullanıcılar için kamu telefon şebekesine erişim,3. Sabit bir yerde mesken kullanıcılarına sunulan yerel ve/veya ulusal kamu telefon hizmetleri,4. Sabit bir yerde mesken kullanıcılarına sunulan uluslararası kamu telefon hizmetleri,5. Sabit bir yerde mesken kullanıcıları dışındaki kullanıcılar için sunulan yerel ve/veya ulusal kamu telefon hizmetleri,6. Sabit bir yerde mesken kullanıcıları dışındaki kullanıcılar için sunulan uluslararası kamu telefon hizmetleri.	<ol style="list-style-type: none">8. Sabit kamu telefon şebekesinde çağrı başlatma,9. Sabit kamu telefon şebekesinde çağrı sonlandırma,10. Sabit kamu telefon şebekelerindeki transit hizmetler,11. Genişbant ve ses hizmetlerinin sunumu için bakır kablo ağına paylaşımlı erişimi de içeren toptan ayrılaştırılmış erişim hizmetleri,12. Veri akış erişimini içeren toptan geniş bant erişimi.
Perakende pazarlar (2007)	Toptan pazarlar (2007)
<ol style="list-style-type: none">1. Sabit bir yerde mesken kullanıcıları ile mesken kullanıcıları dışındaki kullanıcılar için kamu telefon şebekesine erişim	<ol style="list-style-type: none">2. Sabit kamu telefon şebekesindeki çağrı başlatma,3. Sabit kamu telefon şebekesinde çağrı sonlandırma,4. Toptan (fiziksel) şebeke altyapısına erişim,5. Veri akış erişimini içeren toptan geniş bant erişimi.

Bu noktada belirtilmesi gereken husus, 2003 yılı Tavsiye Kararında yer alıp 2007 yılı Tavsiye Kararında yer almayan pazarlar ile Komisyon tarafından daha önce hiç incelemeye alınmamış pazarların da üçlü kriter testini sağlamaları durumunda üye ülkeler tarafından tanımlanarak analiz edilebileceği ve bu kapsamda söz konusu pazarlarda EPG'ye sahip işletmecilerin tespit edilebileceğidir. İlgili pazarın tanımlanması ve analizinin yapılmasının akabinde, EPG'ye sahip işletmecinin söz konusu pazarda yer aldığı değerlendirilmesi durumunda, anılan pazarda etkin rekabet ortamının varlığından bahsetmek mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla, ilgili pazarda rekabetin sağlanabilmesi için, pazardaki rekabeti bozabilecek güç ve imkanlara sahip olduğu değerlendirilen işletmecilere, erişim sağlama, tarife kontrolüne tabi olma, hesap ayırımı v.b. çeşitli öncül düzenleyici yükümlülükler getirilmektedir.

İlgili pazar analizi yapılarak yükümlülükler getirilmesinin yanı sıra, sabit piyasalardaki rekabetin gelişimine katkı sağlayacağı değerlendirilerek tüm işletmecilere EPG'ye sahip olup olmadıklarına bakılmaksızın getirilen yükümlülüklerden birisi de, sabit numara taşınabilirliğidir. AB tarafından yapılan düzenlemeler ile numara taşıma süreleri giderek kısalmaktadır. Ekim 2009 itibariyle sabit numara taşıma süresi AB-27 ülkeleri için ortalama 5,9 gün olarak gerçekleşmiştir (EU, 2010: 40). Bazı AB ülkeleri ile Türkiye'deki sabit numara taşıma sayılarına aşağıdaki çizelge kapsamında yer verilmektedir. Taşınan sabit numara sayısı ve bu numaraların toplam sabit abonelik içindeki payı bakımından Almanya'nın ilk sırada olduğu, Türkiye'nin ise en düşük orana sahip olduğu görülmektedir.

Çizelge 2-3: Bazı AB Ülkelerinde Sabit Numara Taşınabilirliği

Ülke	Sabit Hat	Oran (%)
Almanya	4.287.807	21,7
Fransa	2.900.000	13,3
Kore	1.908.555	7,1
İspanya	1.480.000	7,3
İtalya	761.792	4,7
Türkiye	259.415 (Ağustos 2012)	1,8
Belçika	133.686	9,2

Kaynak: BTK (2011a: 23).

Son yıllarda tüm dünyada hızla gelişen ve yaygınlaşan genişbant hizmetleri alanında da önemli düzenlemeler yapılmaktadır. Ülkelerin ekonomik gelişmelerinin en önemli itici güçlerinden birisi olan genişbant hizmetleri evrensel hizmet kapsamına dâhil edilmektedir. Genelde yerleşik işletmeci ya da pazara yeni giren işletmecilerin de desteği ile sunulan evrensel hizmet kapsamına genişbant hizmetlerinin de dâhil edilmesi durumunda, genişbant hizmetlerin kim tarafından sunulacağı tartışma konusu olmuştur. Avrupa Komisyonu, evrensel hizmetin kapsamı üzerinde çalışırken, bazı OECD ülkelerinde genişbant resmi olarak evrensel hizmet yükümlülüğü olarak belirlenmiştir. 2008 yılında Finlandiya hükümeti, genişbantı evrensel hizmet kapsamına almıştır. İsviçre'de de 2008

yılından bu yana 600/100 Kbit/sn indirme/yükleme kapasiteli internet erişimi evrensel hizmet kapsamında değerlendirilmektedir. Fransa 2012 Numaralandırma Planında, 2012 yılı sonuna kadar nüfusun %100'ünün genişbant erişimine sahip olmasını teminen, internet servis sağlayıcılarına 48 ABD dolarından pahalı olmayacak şekilde makul ücretler karşılığında minimum 512 Kbit/sn hızda genişbant internet erişim hizmeti sunma yükümlülüğü getirilmiştir. İngiltere hükümeti tarafından ise 2015 yılında en az 2 Mbit/sn hızında genişbant erişimini evrensel hizmet kapsamına alınacağı taahhüt edilmiştir.

2.4. Sabit Piyasada Eğilimler

2.4.1. Abone Sayılarındaki Gelişim

2011 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri piyasası, sabit telefon hizmetleri segmenti dışında büyümeye devam etmiştir. Sabit telefon hizmetleri piyasası, 2005 yılından bu yana küçülmeye devam etmektedir (ITU, 2012a: 2).

Aslında, sabit telefon piyasasındaki küçülme gelişmiş ülkeler için geçerli bir durumdur. Zira 2001 yılında dünya genelinde %16,6 olan yaygınlık oranı 2011 yılı sonunda %17,3'e yükselmiştir. Bununla birlikte, bu yükseliş gelişmekte olan ülkelere kaynaklanmaktadır. Çünkü bu süreçte, gelişmekte olan ülkelerdeki yaygınlık oranı %9'dan %11,6'ya yükselirken, bu oran gelişmiş ülkelerde %48,7'den %43,6'ya gerilemiştir (ITU 2012c, Free Statistics).

Dünya çapında mobil abone sayısı 6 milyara ve %87 yaygınlık oranına ulaşırken, gelişmiş ülkelerde yaygınlık oranı %79'u bulmuştur (ITU, 2012a: 3). Botswana, Gabon, Namibya, Seyşeller ve Güney Afrika gibi Afrika ülkelerinin de içinde bulunduğu 105 ülkede mobil abone sayısı ülkenin nüfusundan daha fazladır (ITU, 2012b, 2011 Statistical Highlights). 2001 yılı ile 2011 yılları arasında gelişmiş ülkelerdeki mobil abone yaygınlık oranı %47,1'den %122,3'e, gelişmekte olan ülkelerdeki mobil abone yaygınlık oranı ise %7,9'dan %77,8'e yükselmiştir (ITU 2012c, Free Statistics).

Sabit telefon piyasasındaki abone sayısında gerileme eğilimi görüldüğünden, özellikle yerleşik işletmeciler henüz doyumluğa ulaşmaktan uzak görünen genişbant piyasasına önem vererek yatırımlarını bu alana kaydırmışlardır. Benzer bir biçimde dünya genelinde mobil abone sayılarının da doyumluğa ulaşmak üzere olduğu görülmektedir. Özellikle 3N (hatta bazı ülkelerde 4N) mobil altyapılarının kurulmasından itibaren mobil genişbant hizmetlerinin yaygınlığı da hızla artmaya başlamıştır. Sabit genişbant abone sayısı dünya genelinde son 5 yılda yaklaşık iki katına çıkarak 2011 yılı sonu itibariyle 591 milyona ulaşmıştır. Yine de gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında çok büyük uçurum söz konusudur. Zira sabit genişbant yaygınlık oranı gelişmekte olan ülkelerde %4,8, gelişmiş ülkelerde ise %26 seviyesindedir (ITU, 2012a:4).

Gelişmiş ülkelerde sabit genişbant abone sayısının artışında bir yavaşlama söz konusudur ve bu ülkelerde genişbant abone sayısı 2011 yılında bir önceki yıla göre %5'lik bir artış göstermiştir. Buna mukabil, gelişmekte olan ülkelerdeki sabit genişbant abone sayısı artış oranında yükselme söz konusudur ve bu ülkelerdeki artış oranı bir önceki yıla göre 2011 yılında % 18 olarak gerçekleşmiştir (ITU, 2012b, 2011 Statistical Highlights).

Mobil genişbant abone sayısındaki artış oranı, mobil abone sayısındaki artış oranını da geçmiş ve böylece 2011 sonu itibariyle 160 ülkede 1,19 milyar mobil genişbant abone sayısına ulaşılmıştır (ITU, 2012a: 4). Bu rakam sabit genişbant abone sayısının yaklaşık iki katıdır. Mobil genişbant abone sayısı artış oranı 2011 yılı için %40 olmuştur (ITU, 2012b, 2011 Statistical Highlights).

Kore ve Singapur'da mobil genişbant abone sayısı nüfustan daha fazla iken Japonya ve İsveç'te aktif mobil genişbant abone yaygınlığı %90'ın üzerindedir (ITU, 2012b, 2011 Statistical Highlights).

Her ne kadar gelişmekte olan ülkeler 3N hizmetleri aracılığıyla mobil genişbant aboneliklerini arttırmaya çalışsalar da, gelişmiş olan ülkelerdeki %51 mobil genişbant abone yaygınlığı ile gelişmekte olan ülkelerdeki %8'lik yaygınlık arasında çok büyük bir uçurum söz konusudur (ITU, 2012b, 2011 Statistical Highlights). Bu durum genişbant hizmetlerin sabit genişbant hizmetleri tam anlamıyla ikame etmekten ziyade tamamlayıcı

bir rol oynadığını göstermektedir. Zira, gelişmiş ülkelerde hem sabit hem mobil genişbant aboneliğinin yaygınlık oranı yüksektir.

Genişbantın öneminin kavranmasına binaen 130'dan fazla ülkede hükümetler genişbant yaygınlığını arttırmak için milli politika ya da stratejiler geliştirmektedir. Bu plan ve stratejilerin büyük çoğunluğu ülke çapında bir genişbant altyapısı kurulması yoluyla talebi arttırmayı içermektedir (ITU, 2012a: 4).

Genişbant yaygınlığının artırılması açısından en önemli engel bu hizmetlerin fiyatlarının seviyesidir. Dünya genelinde bu fiyatlar düşüş eğilimi göstermekle birlikte, birçok ülkede fiyat seviyesi görece olarak oldukça yüksektir. Örneğin, Afrika'daki ortalama internet erişim ücreti, kişi başı aylık gelirin 3 katı seviyelerindedir (ITU, 2012a: 4). Diğer taraftan, internet erişiminin mümkün olduğu mobil telefonlar aracılığıyla gelişmiş ülkelerde internet erişimi daha da kolaylaşmaktadır (ITU, 2012a: 5).

Sabit ve mobil ses hizmetlerine benzer bir biçimde çoğu OECD ülkesi tarafından sabit ve mobil genişbant hizmetler de birbirinin ikamesi değil, tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Bu durum kullanım şeklinin farklılığından, iletim hızları gibi nedenlerden de kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, sadece Avusturya bazı durumlarda mobil ve sabit genişbant hizmetlerin ikame hizmetler olabileceğini resmi olarak belirtmiştir (OECD, 2011c: 44).

2.4.2. Yeni Nesil Erişim, Yakınsama ve Hizmetlerin Paket Halinde Sunumu

Paket halinde satılan hizmetler (sabit ses, genişbant ve televizyon hizmetleri ile bunlara ek olarak sunulan mobil ses hizmetleri) bu hizmetlerin tamamının IP tabanlı genişbant bağlantılar üzerinden sunulmasına imkân sağlayan yakınsamanın piyasalara yansımaları olarak değerlendirilmektedir (OECD, 2011c: 24).

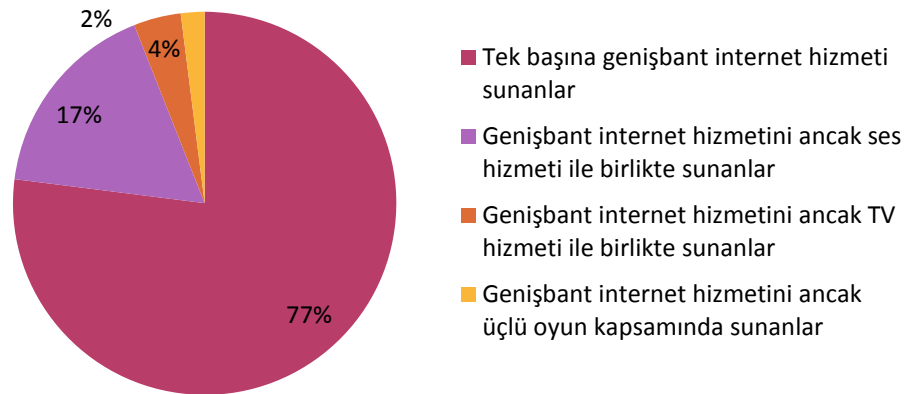
OECD ülkelerinde son yıllarda göze çarpan önemli hususlardan biri de paket halinde satılan hizmetlerdeki artıştır. Özellikle ekonomik açıdan sıkıntılı dönemlerde işletmeciler müşteri bağlılığını devam ettirmek amacıyla bu yola gitmektedir. Sayısallaşma ve

yakınsamanın bir sonucu olarak genişbant bağlantılar üzerinden sunulabilen paket hizmetlerin gelişmekte olan ülkelerden daha ziyade gelişmiş ülkelerde yaygın olduğu görülmektedir. Bu tür değişimler diğer platformlarda (kablo TV, mobil gibi) hizmet veren işletmecilerin geleneksel telekomünikasyon hizmeti veren yapılarla rekabet edebilmesi imkânını doğurmuştur (OECD, 2011c: 31).

30 OECD ülkesinde 90 firma tarafından sunulmakta olan 2.000 çeşit hizmet sunumuna ilişkin veriler incelendiğinde, 90 işletmecinin %77'sinin genişbant internet hizmetleri tek başına da sattığı, %17'sinin sabit telefon hizmetinin alınmasını zorunlu tuttuğu ve %4'ünün genişbant internet hizmeti alınması için televizyon hizmetini zorunlu tuttuğu görülmektedir. Sunulan hizmet çeşitlerinin %2'sinde ise genişbant internet hizmeti satın alabilmek için üçlü oyun hizmetinin alınması gerektiği görülmektedir. Telefon hizmeti satın alınmasını zorunlu tutan işletmeciler genellikle yerleşik işletmeciler olmakla birlikte, Fransa'daki Numericable, Almanya'daki Kabel Deutschland ve İspanya'daki Ono gibi kablo TV işletmecileri de genişbant internet hizmet için temel telefon hizmetinin satın alınmasını zorunlu tutmaktadır (OECD, 2011b: 12).

Tek bir abonelik kapsamında OECD ülkelerinde dörtlü oyun sunan işletmecilere örnek olarak Fransa'da Bouygues Télécom, SFR ve Orange, İngiltere'de Virgin, Almanya, Hollanda ve Avusturya'da da kablo işletmecileri, ABD'de Verizon verilebilir. Kanada'da hem kablo hem de telefon hizmetlerindeki yerleşik işletmeciler Rogers ve Bell Canada dörtlü oyun hizmeti sunmaktadır (OECD, 2011c: 43).

Şekil 2-18: Genişbant İnternet Hizmetinin Sunum Şekli

Kaynak: OECD (2011b: 14).

2.4.3. Ulusal Genişbant Planları⁶

Genişbant hizmetlerin ÷lke ekonomileri üzerindeki pozitif etkisinin anlaşılması ile birlikte çok sayıda ÷lke genişbant hizmetlere ilişkin ulusal plan ya da stratejiler belirleme yoluna gitmiştir. Bazı ÷lkeler bu yolda genel bütçeden fon ayırma yoluna giderken, bazıları ise bunun sadece kamu kaynakları ile gerçekleşemeyeceğini tespit ederek özel sektör yatırımlarını da ulusal genişbant planları kapsamında yapılacak yatırımlara yönlendirme gayretine girmişlerdir.

Ulusal genişbant planları kapsamında hükümetler genellikle, genişbant şebekelerin kapsaması gereken asgari alan ya da ortalama hız seviyesi gibi (100 Mbit/sn vb.) hedefler koymaktadır. Bu kapsamda bazı hükümetler kamuya ait işletmecilere şebeke kurdurma yoluna giderken, bazıları ise kamu-özel ortaklıkları oluşturmaktadır (OECD, 2011a: 5).

Ulusal genişbant planları kapsamında okullara ve üniversitelere genişbant erişim imkânının götürülmesi önemli bir yer tutmaktadır. Uzak ve kırsal bölgelere karşılanabilir fiyatlarla genişbant hizmetlerin götürülmesi de bu tür ulusal planların önemli bir ayağını oluşturmaktadır (OECD, 2011a: 5).

Çizelge 2-4: ÷lkelerin Genişbant Hedefleri

÷lke	Genişbant Hedefi
Avustralya	2021 yılında Ulusal Genişbant şebekesi kapsamında binaların %100'ü, evlerin ve okulların %93'ü 100 Mbit/sn'ye kadar fiber ile geri kalanlar ise 1 Mbit/sn'ye kadar yeni nesil kablosuz ve uydu erişimine kavuşturulacaktır.
Avusturya	2013 yılı itibariyle nüfusun tamamı en az 25 Mbit/sn hızında genişbant erişime sahip olacaktır.
Belçika	2015 yılı itibariyle ailelerin %90'ı genişbant ve %50'si mobil internet kullanıyor olacak.
Kanada	Dünya seviyesinde sayısal altyapı kurmak hedeflenmektedir.
şili	2014 yılında okulların %100'ünün, evlerin %70'nin genişbant internete sahip olması ve 2018 yılı itibariyle evlerin de tamamının genişbant internete sahip olması hedeflenmektedir.

⁶ Bu bölümün geneli OECD (2011a) National Broadband Plans isimli dokümandan derlenmiştir.

Ülke	Genişbant Hedefi
Çek Cumhuriyeti	2013 yılı itibariyle her yerde en az 2 Mbit/sn ve kentlerde en az 10Mbit/sn hızında internet hizmeti, 2015 yılı itibariyle kırsal alanların kentlerde ulaşılan hızın en az yarısına ulaşması ve kentlerde en az 30 Mbit/sn hızda internet hizmetinin verilmesi hedeflenmektedir.
Danimarka	2020 yılı itibariyle tüm ev ve işyerlerinin en az 100 Mbit/sn hızında genişbant erişime sahip olması hedeflenmektedir.
Finlandiya	2015 yılı itibariyle tüm ev, işyeri ve kamu idaresi binalarının 100 Mbit/sn hızında bağlantı sağlayan kablo şebekesi ya da fiberoptik şebekesine en fazla 2 km uzaklıkta olması hedeflenmektedir.
Fransa	2012 yılı itibariyle tüm nüfusun genişbant internet erişimine sahip olması, 2025 yılı itibariyle ise tüm evlerin çok yüksek hızda genişbant internet erişimine sahip olması hedeflenmektedir.
Almanya	2014 yılı itibariyle evlerin % 75'inin en az 50 Mbit/sn indirme hızına sahip olması hedeflenmektedir.
Yunanistan	2017 yılı itibariyle tüm evlere 100 Mbit/sn hızında genişbant internet erişim sağlanması hedeflenmektedir.
Macaristan	2013 yılı itibariyle genişbant kapsamının %100 olması ve ortalama hızın 2 Mbit/sn olması hedeflenirken 2020 yılı için 30 Mbit/sn hız hedeflenmektedir.
İzlanda	2007 yılı için belirlenen hedefte dileyen tüm İzlandalıların yüksek hızda bağlantıda hizmet alabilmesi hedeflenmiştir.
İrlanda	Henüz Ekim 2010'da, genişbant internet erişimi olmayan bölgelerde mobil genişbant (HSPA) hizmeti sunulması ve söz konusu hizmet için en az 1.2 Mbit/sn indirme ve 200 Kbit/sn yükleme hızı standardı zorunluluğu getirilmiştir.
İsrail	Genişbant erişim evrensel hizmet kapsamına alınmıştır.
İtalya	2012 yılı itibariyle tüm İtalyanlar 2 ila 20 Mbit/sn hızları arasında genişbant internet erişime sahip olacaktır.
Japonya	2015 yılı itibariyle fiber optik otobanları tamamlanacak ve böylece her eve genişbant internet hizmeti sunulması sağlanacaktır.
Kore	2012 yılında ortalama genişbant hızının 10 Mbit/sn'ye ve azami hızın 1 Gbit/sn'ye yükseltilmesi hedeflenmektedir.
Lüksemburg	2015 yılı itibariyle her eve fiber hizmeti götürülmesi ve 2020 yılı itibariyle her eve 1 Gbit/sn hızında genişbant internet hizmeti götürülmesi hedeflenmektedir.
Meksika	2012 yılı sonunda genişbant yaygınlığının %22'ye ulaştırılması hedeflenmektedir.
Yeni Zelanda	2019'a kadar Yeni Zelandalıların %75'inin yaşadığı, okuduğu ve çalıştığı yerlere ultra hızlı genişbant hizmetinin götürülmesi, 2015'e kadar kırsal bölgelerdeki hanelerin %80'ine en az 5 Mbit/sn ve geriye kalanlara en az 1 Mbit/sn hızında genişbant hizmet götürülmesi amaçlanmaktadır.
Polonya	2013 yılı itibariyle nüfusun %23'ünün genişbant internet erişimine sahip olması amaçlanmaktadır.
Portekiz	2012 yılı itibariyle tüm belediyelerin yeni nesil erişim şebekelerine kavuşması ve 2015 yılı itibariyle ise tüm ülkenin LTE (Long Term Evolution) erişimine sahip olması hedeflenmektedir.
Slovak Cumhuriyeti	2013 yılı itibariyle tüm nüfusa asgari 1 Mbit/sn hızında genişbant internet hizmeti götürülmesi ve 2020 yılı itibariyle en az 30 Mbit/sn hızında yüksek hızlı genişbant internet hizmeti sunulması amaçlanmaktadır.

Ülke	Genişbant Hedefi
İspanya	2015 yılı itibariyle nüfusun yarısına 100 Mbit/sn genişbant internet erişimi sağlanması hedeflenmektedir.
İsveç	2015 yılına kadar tüm ev ve iş yerlerinin %40'ının, 2020 yılına kadar ise %90'ının 100 Mbit/sn hızında genişbant internet erişimine sahip olması hedeflenmektedir.
İsviçre	2008 yılından beri asgari 600 Kbit/sn hızı evrensel hizmet kapsamındadır.
İngiltere	2015 yılına kadar İngiltere'nin her yerine süper hızlı genişbant getirilmesi ve Avrupa'nın en iyi genişbant şebekesinin kurulması, herkese en az 2 Mbit/sn hızında erişim sağlanması ve nüfusun %90'ına süper hızlı genişbant sunulması hedeflenmektedir.
ABD	2020 yılı itibariyle tüm evlere gerçek hız olmak üzere 4 Mbit/sn indirme ve 1 Mbit/sn yükleme imkânı sağlanması hedeflenmektedir.

Kaynak: OECD (2011a: 13-14).

Bazı OECD ülkelerinde evlere sunulan internet hizmeti için asgari indirme hızı yükümlülüğü getirilmektedir. Örneğin Finlandiya'da Temmuz 2010'dan beri 1 Mbit/sn indirme hızı asgari hız olarak zorunlu hale getirilmiştir. Slovenya ise 2010 yılı sonuna kadar evlerin %90'ına, 2012 yılı sonuna kadar ise evlerin %98'ine asgari 2 Mbit/sn hızla internet erişimi götürülmesini zorunlu kılmıştır. Singapur ise alternatif hız ve sağlayıcıdan seçim yapılabilmesine imkân verilecek şekilde FTTH (eve kadar fiber) hizmeti sunulması zorunluluğu getirmiştir (OECD, 2011a: 15).

Bu kapsamda, AB'nin de belirlediği bir takım hedefleri söz konusudur. Buna göre, 2013 yılı itibariyle tüm AB'de temel genişbant internet hizmeti sunumu ve 2020 yılı itibariyle de en az 30 Mbit/sn hızında tüm AB'de genişbant erişim kapsaması ve evlerin en az yarısında 100 Mbit/sn'den daha hızlı genişbant internet erişim hızında abonelik olması hedeflenmektedir (OECD, 2011a: 16).

Ulusal genişbant planlarında genellikle xDSL, kablo modem ve FTTx teknolojilerinin kullanıldığı görülmektedir. Bir takım işletmeciler azami 100 Mbit/sn hızında eve kadar fiber (FTTH) hizmeti sunmakla birlikte, Portekiz, İsveç, Hong Kong ve Singapur gibi istisna ülkelerde 1 Gbit/sn hızında eve kadar fiber hizmetinin sunulduğu da olabilmektedir (OECD, 2011a: 17).

Ulusal genişbant planlarının gerçekleştirilebilmesini teminen bazı ülkelerde devletin mülkiyetinde şirketler de kurulduğu görülmektedir. Avustralya’da NBN, Brezilya’da Telebras, Lüksemburg’da Luxconnect, Yeni Zelanda’da Crown Fiber ve Güney Afrika’da Infracore bu tür şirketlere örnek olarak gösterilebilir (OECD, 2011a: 18).

OECD ülkeleri dışında Singapur hükümeti, ülkenin Yeni Nesil Ulusal Genişbant Şebekesinin kurulması için 543 milyon ABD doları, işletilmesi için ise 181 milyon ABD doları katkı sağlamaktadır. Anılan şebekenin 2012 sonunda tamamlanması ve işyeri ve hanelerin %95’ine 1 Gbit/sn indirme, 500 Mbit/sn yükleme hızı sağlanması planlanmaktadır. Arjantin’de, mevcut özel şebekeleri tamamlaması amacıyla kentsel ve kırsal bölgelerde fiber optik taşıma şebekesi kurulması için yaklaşık 2 milyar ABD doları yatırım yapılmaktadır. Birçok yerde hükümet fonları ile kurulan yeni nesil şebekelerde fiber optik teknolojisi tercih edilmektedir (OECD, 2011c: 47).

Fiber şebekelerin kurulumunda Japonya ve Kore oldukça iyi durumdadır. Bununla birlikte, İtalya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, İsveç ve ABD’deki büyük şehirlerde eve ya da binaya kadar fiber oldukça yaygındır (OECD, 2011c: 47).

3 TÜRKİYE SABİT TELEFON HİZMETİ PİYASASINDA REKABET

Ekonomi yazınında piyasa yapıları tanımlanırken öncelikle tam rekabet piyasaları ve saf tekel piyasaları ele alınmaktadır. Gerçek hayatta ise piyasaların çoğu bu iki aşırı uç arasında dağılmaktadır. Tam rekabet piyasasında her firma piyasada oluşan fiyatı veri alır. Tekelci firma ise ürettiği ürünün miktarını belirleyerek piyasa fiyatını etkileyebilir. Bu güç etkin piyasa gücü (EPG) olarak adlandırılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, rekabetçi bir firma piyasa fiyatını bir veri olarak alırken tekelci bir firma piyasa fiyatını belirler.

Neoklasik iktisat teorisine göre, tam rekabet piyasalarında belli varsayımlar altında sosyal refah maksimize edilmekte ve optimum kaynak tahsisi sağlanmaktadır. Pareto etkin olarak adlandırılan bu noktada, herhangi bir bireyin durumunu kötüleştirmeden diğerlerinin durumunu iyileştirmek mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle, piyasada oluşan fiyatlar kaynakları etkin olarak tahsis etmekte ve tüketim de etkin olarak gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, tam rekabetin söz konusu olmadığı piyasalarda sosyal refahın maksimizasyonu ve optimum kaynak tahsisi sağlanamaz.

3.1. Yöntem

Bu rapor kapsamında Türkiye'deki sabit telefon hizmetleri piyasasının rekabet durumu analizi yapılırken üç aşamalı bir yol izlenecektir. Öncelikle kurumsal arka plan ortaya konulacaktır. Örneğin piyasanın hukuken rekabete açık olup olmadığı ve piyasada faaliyet gösteren işletmeciler arasında kamu mülkiyetinin durumu gibi hususlar bu kapsamda ele alınacaktır. İkinci olarak, piyasanın yapısı ve rekabet düzeyi piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısı ve pazar yoğunluğu gibi bazı göstergeler yardımıyla incelenecektir. Son olarak, piyasanın yapısına ve rekabetin düzeyine bağlı olarak ortaya çıkması beklenen sonuçlar analiz edilecektir. Bu kapsamda, piyasada rekabetin yüksek olması durumunda fiyat rekabetinin artması, yani son kullanıcı fiyatlarının düşmesi ve/veya yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilerek piyasaya sunulması beklenebilir.

3.2. Kurumsal Arka Plan

3.2.1. Piyasanın Hukuken Rekabete Açık Olup Olmadığı

Türkiye’de sabit telefon hizmetlerinin hukuken serbestleştirilmesi 01.01.2004 tarihinden itibaren başlamıştır. Bu tarihten önce sabit telefon hizmetleri Türk Telekom aracılığıyla devlet tekeli olarak sunulmuştur. Mevcut hukuksal çerçeve içerisinde 10.11.2008 tarih ve 27050 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Elektronik Haberleşme Kanununun 82’nci maddesinin (1) numaralı bendi uyarınca firmalar Kurumca yapılacak yetkilendirmeyi müteakip elektronik haberleşme hizmeti sunabilir, elektronik haberleşme altyapısı kurup işletebilir. İşletmeciler aynı Kanunun 13’üncü maddesine göre sundukları hizmet karşılığında alacakları ücretleri Kurum düzenlemelerine uymak kaydıyla serbestçe belirleyebilirler. İşletmecilerin fiyat belirleme serbestlikleri, ilgili piyasada EPG’ye sahip olmaları halinde fiyat düzenlemelerine tabi tutularak sınırlandırılabilir.

3.2.2. Kamu Mülkiyetinin Durumu

2005 yılında Türk Telekom hisselerinin %55’inin Öger Telekom tarafından 6.550 milyon ABD doları karşılığında satın alınması ile kısmi özelleştirme yapılmıştır. Hâlihazırda, Türk Telekom’un %30’luk hissesi kamunun elinde bulunmaktadır.

3.2.3. Piyasanın Düzenlenip Düzenlenmediği

Türk Telekom’un perakende düzeyde son kullanıcı tarifeleri 2002 yılından bu yana fiyat düzenlemelerine tabi olmuştur. Türkiye’de sabit arabağlantı ücretleri Kurumumuz tarafından düzenlenmektedir. Bu kapsamda düzenlemelerin ana çerçevesini;

- Elektronik Haberleşme Sektöründe Etkin Piyasa Gücüne Sahip İşletmeciler ile Bu İşletmecilere Getirilecek Yükümlülüklerin Belirlenmesi Hakkında Yönetmelik (EPG Yönetmeliği),
- Tarife Yönetmeliği,
- Erişim ve Arabağlantı Yönetmeliği

çizmektedir.

Türk Telekom 08.12.2009 tarih ve 2009/DK-10/625 sayılı Kurul Kararı ile coğrafi olmayan numaralara yapılan aramalar ile mobile doğru yapılan aramalar dâhil olmak üzere ilici, illerarası ve uluslararası sabit arama hizmetleri piyasasında EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiş ve fiyat düzenlemesi dâhil çeşitli yükümlülüklerle tabi kılınmıştır. Türk Telekom sabit şebekede;

- çağrı başlatma (07.01.2010 tarih ve 2010/DK – 10/9 sayılı Kurul Kararı),
- sonlandırma (08.12.2009 tarih ve 2009/DK-10/624 sayılı Kurul Kararı),
- çağrı taşıma (17.02.2010 tarih ve DK-10/103 sayılı Kurul Kararı)

pazarlarında EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiş ve arabağlantı ücretleri düzenlemeye tabi kılınmıştır. Ayrıca, 16.12.2009 tarih ve 2010/DK-10/659 sayılı Kurul Kararı ile Türk Telekom Sabit Telefon Şebekesine Erişim Pazarında da EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiş ve bu kapsamda erişim sağlama, toptan hat kiralama, taşıyıcı seçimi ve taşıyıcı önseçimi, referans erişim teklifi hazırlama ve tarife kontrolüne tabi olma gibi çeşitli yükümlülüklerle tabi olmuştur.

Bu düzenlemelerin dışında Numara Taşınabilirliği Yönetmeliği hükümleri gereğince sabit telefon aboneleri numaralarını değiştirmeden işletmecilerini değiştirebilmektedir.

3.2.4. Piyasa Büyüklüğü

Sabit telefon hizmetleri piyasası 2012 yılı ilk iki çeyrek verileri temel alınarak tahmin edilirse, 2012 yılı için yıllık yaklaşık 5,4 milyar TL'lik bir büyüklüğe karşılık gelmektedir.

3.3. Piyasa Yapısı ve Rekabet Düzeyi

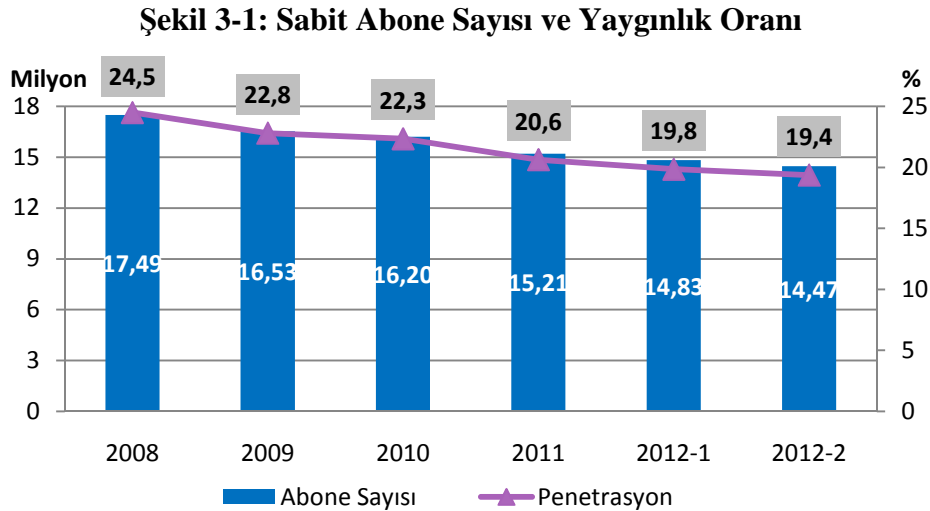
3.3.1. İlgili Hizmet ve Coğrafi Piyasa

Yetkilendirme Yönetmeliği'nin "*Tanımlar*" başlıklı 4'üncü maddesinin (aa) bendine göre Telefon Hizmeti, elektronik haberleşme şebekelerindeki bir noktadan başlayan ve/veya bu şebekelerdeki bir noktada sonlanan ve kamuya ticari olarak sunulan ses hizmetleri olarak tanımlanmaktadır. Sabit Telefon Hizmetine İlişkin Hizmet Kalitesi Yönetmeliği'nin

“Tanımlar” başlıklı 4’üncü maddesinin (1) numaralı bendininin (i) fıkrasına göre sabit telefon hizmeti teknoloji sınırlaması olmaksızın sabit karasal telefon şebekesi üzerinden kullanıcılara/abonelere temel ve katma değerli telefon hizmetlerinin sunulmasıdır.

Sabit şebekede başlayıp sonlanan bir çağrı üç alt hizmetin bileşimi olarak düşünülebilir. Bunlar çağrı başlatma, çağrı taşıma ve çağrı sonlandırmadır. Sabit şebekede çağrı başlatma hizmeti, Sabit Şebekede Çağrı Başlatma Piyasası Raporu’na (2009b) göre yerleşik işletmecinin şebekesinde başlatılan çağrının işletmeciler arasında daha önceden belirlenmiş bir noktaya kadar taşınmasıdır. Sabit Şebekede Çağrı Sonlandırma Piyasası Raporu’nda (2009a) sabit çağrı sonlandırma hizmeti, çağrının bir önceki aşama olan taşıma noktasından (anahtarlama yönlendirme noktası) son kullanıcı yerleşim yerinde yer alan şebeke sonlanma noktasına (müşteri ekipmanı) kadar taşınması olarak tanımlanmaktadır. Sabit Şebekede Çağrı Taşıma Piyasası Raporu’nda (2010c) çağrı taşıma hizmeti çağrının başlatılması ile sonlandırılması arasında çağrının ulusal ve uluslararası seviyede taşınması hizmeti olarak tarif edilmektedir.

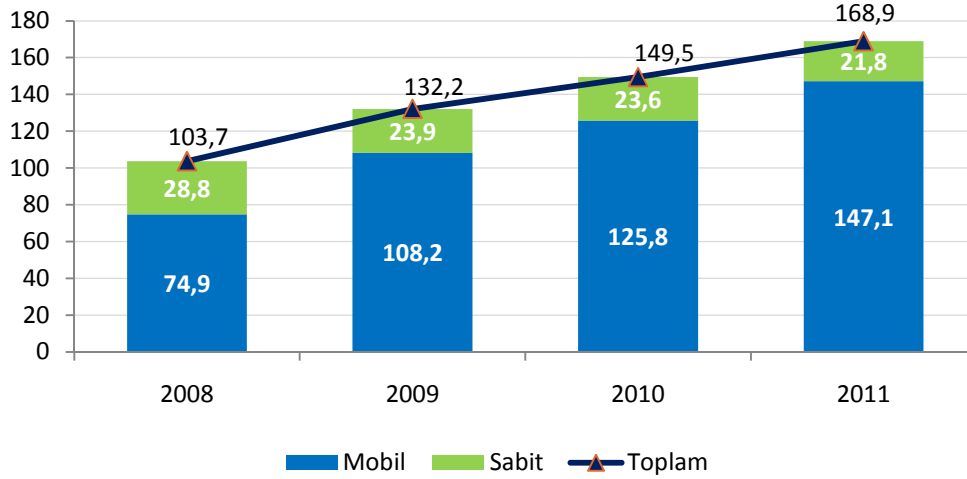
Şekil 3-1’de 2008 yılından itibaren sabit telefon abone sayısı ve yaygınlık oranları yer almaktadır. Açıkça görüldüğü üzere sabit telefon yaygınlık oranı zaman içerisinde düzenli olarak azalmaktadır. Söz konusu düşüşün sebepleri arasında tarifelerin yeniden dengelenmesi süreci ile sabit telefonun mobil ile ikamesi olgusunun olabileceği düşünülmektedir.

Kaynak: BTK (2012: 11).

Yıl bazında toplam telefon trafiği incelendiğinde, Şekil 3-2'den görüldüğü üzere sabit telefon trafiği ve bu trafiğin toplam içindeki payı da azalmaktadır. Buna karşın mobil telefon trafiğinde artış söz konusu olup, 2008 yılında 74,9 milyar dakika olan mobil telefon trafiği 2011 yılında 147,1 milyar dakikaya ulaşmıştır.

Şekil 3-2: Toplam Yıllık Arama Trafik Miktarları, Milyar Dakika

Kaynak: BTK (2012: 6).

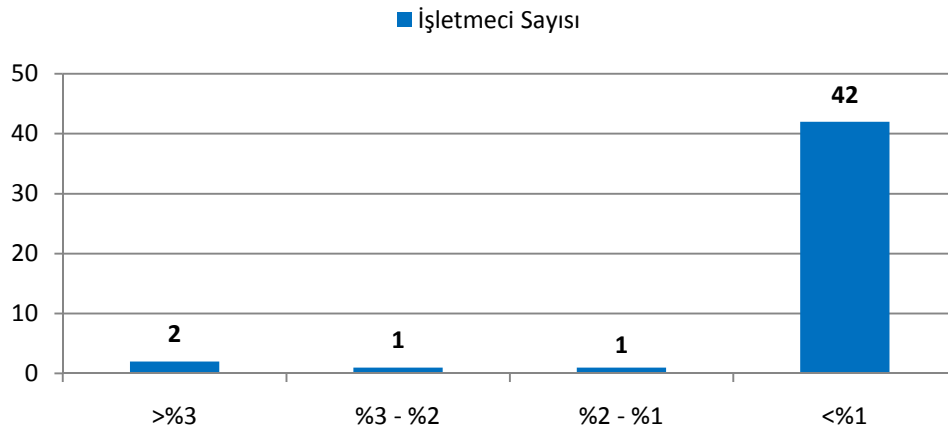
3.3.2. Aktif İşletmeci Sayısı

Normal şartlar altında piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısının çok olması daha rekabetçi bir piyasa yapısına işaret eder. Sabit telefon hizmetleri piyasasında 27 Ağustos 2012 tarihi itibarı ile yerleşik işletmeci Türk Telekom hariç 188 adet yetkilendirilmiş işletmeci vardır. Bununla birlikte 2012 yılı Haziran sonu itibarıyla aktif olarak piyasada faaliyet gösteren, yani sabit telefon hizmeti sunan alternatif işletmeci sayısı ise düşüktür. 2012 yılı Haziran sonu itibarı ile STH bilgi formunu doldurarak Kurumumuza gönderen işletmecilerden 53'ü aktif olarak hizmet sunduklarını beyan etmişlerdir. Bu veri esas alındığında aktif olarak sabit telefon hizmeti sunan işletmeci sayısının söz konusu hizmeti sunmak için yetkilendirilmiş işletmeci sayısına oranı yaklaşık %28,2 olmaktadır. Diğer bir deyişle, yetkilendirilmiş işletmecilerin sadece üçte biri aktif olarak faaliyet göstermektedir.

3.3.3. İşletmecilerin Pazar Paylarının Dağılımı

İşletmecilerin pazar paylarının nasıl dağıldığı da piyasa yapısının anlaşılması açısından önemlidir. Rekabetin yoğun olduğu bir piyasada işletmecilerin pazar paylarının daha dengeli bir şekilde dağılmasının beklenebileceği söylenebilir. Şekil 3-3'te net satış gelirleri bazında pazar paylarının büyüklüğüne göre işletmecilerin dağılımı görülmektedir. Hayli çarpık bir dağılımın ortaya çıktığı açıktır. Pazar payı %3'ten büyük olan sadece iki işletmeci (Türk Telekom ve bir alternatif işletmecci), pazar payı %1 ile %3 aralığında olan yine sadece iki işletmeci vardır. Kalan işletmecilerin her birinin pazar payları ise %1'den küçüktür.

Şekil 3-3: Pazar Paylarının Büyüklüğüne Göre İşletmecilerin Dağılımı

Not: Pazar payları işletmecilerin sabit telefon hizmeti sunumuyla ilişkili 2012 yılının ikinci çeyreğinde gerçekleştirdikleri net satış gelirlerine göre hesaplanmıştır. Net satış gelirleri sıfırdan farklı ve pozitif olan 46 alternatif işletmeci ile Türk Telekom hesaplamaya temel alınmıştır.

3.3.4. Piyasa Yoğunlaşması

Piyasadaki üretim kapasitesinin birkaç firma elinde toplanıp toplanmadığının tespit edilmesi için genellikle ilk dört işletmecinin pazar paylarının toplamına (CR4) veya Herfindahl-Hirschman İndeksi (HHİ) değerine bakılmaktadır. Bu iki göstergenin yüksek olması piyasadaki yoğunlaşmanın da yüksek olduğu, yani bazı işletmecilerin EPG'ye sahip olma olasılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında sabit telefon hizmetleri piyasasında CR4 değeri %96,3 ve HHİ değeri 0,778770 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler son derece yüksektir. Karşılaştırma amacıyla hipotetik bir piyasada ulusal çapta belli bir hizmet veren 200 işletmeci olduğunu varsayalım. Bu işletmecilerin net satış değerlerinin ortalaması 90 milyon TL varyansı 30 milyon TL olan ve normal dağılan rassal bir değişken olduğunu varsayalım. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması çok daha düşük, rekabetin yüksek olduğu hipotetik bir piyasa varsayılmıştır. Bu dağılım ile elde edilen rastgele net satış rakamları temel alındığında oluşan CR4 değeri %4,01 ve HHİ değeri 0,005538 olmaktadır. Görüldüğü üzere sabit telefon hizmetleri piyasası için hesaplanan HHİ değeri hipotetik rekabetçi piyasa için hesapladığımız HHİ değerinin neredeyse 141 katıdır.

Esasen piyasa payı açısından bakıldığında %96,3'lük CR4 değerinin çok büyük bir bölümünü Türk Telekom'un pazar payı oluşturmaktadır.

3.3.5. Piyasaya Giriş ve Çıkış Engelleri

Piyasaya giriş ve çıkış engellerinin var olup olmaması piyasanın yapısını belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Piyasaya giriş engellerinin var olması ve yüksek olması durumunda, piyasa gücüne sahip işletmeciler fiyatlarını yükseltebilir, rekabet karşıtı yıkıcı fiyatlandırma gibi uygulamalara başvurabilir. Bu şekildeki stratejik davranışlar ile uzun dönemde normal kârlarının üzerinde tekel kârı elde edebilirler. Piyasadaki yoğunlaşma artar. Eğer piyasaya giriş engelleri düşük ise, potansiyel rekabet yerleşik işletmecinin rekabet karşıtı stratejik davranışlarını sınırlayacaktır. Piyasaya giriş engelleri çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir.

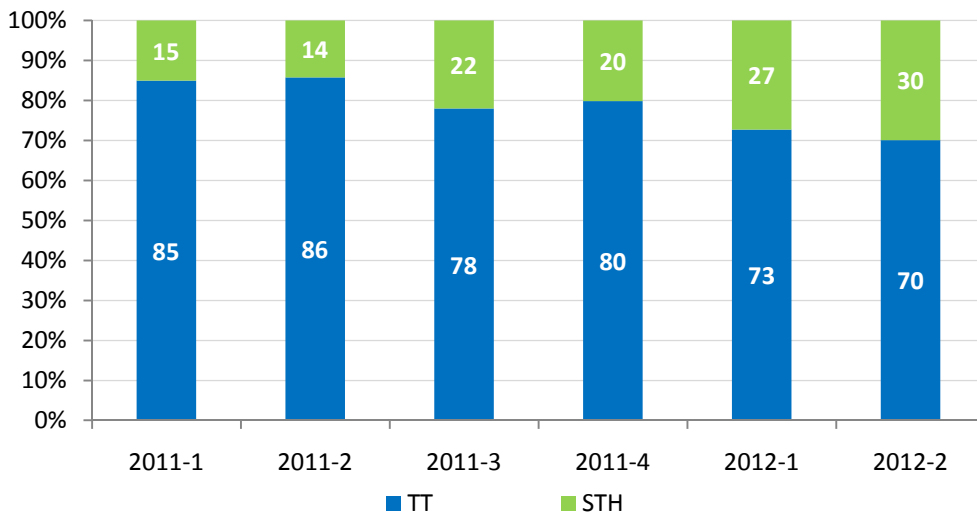
Telekomünikasyon sektörü özelinde ise öncelikle hizmet üretiminin teknolojik doğasından kaynaklanan bir piyasaya giriş engeli mevcuttur. Sabit ve batık maliyetlerin toplam maliyetlerdeki payının çok yüksek olması ve şebeke dışsallığı gibi faktörler piyasaya girişi engelleyen doğal faktörlerdir. Piyasa gücüne sahip firmaların piyasaya girişleri sınırlandıracak stratejik hareketleri de piyasaya giriş engelidir. Örneğin, kârını maksimize etmek isteyen rasyonel bir yerleşik telekomünikasyon işletmecisi şebekesini piyasaya girmek isteyen alternatif işletmecilere kullandırmama eğiliminde olacaktır. Yerleşik

işletmeci fiyat sıkıştırması, yıkıcı fiyatlandırma, rekabete aykırı fiyat ayrımcılığı gibi stratejiler uygulayarak da piyasaya girmeyi düşünen potansiyel firmaları caydırabilir. Piyasaya giriş engelleri uygulanan devlet politikasından da kaynaklanabilir. Belli bir endüstride kamu tekeli yaratılması söz konusu olabilir. Ayrıca, hukuki bir yasak söz konusu olmasa bile yerleşik işletmecinin kamu mülkiyetinde olması ile özel firmalar açısından haksız rekabet şartlarının yaratılması piyasaya giriş engeli teşkil edebilir.

3.3.6. Piyasa Paylarındaki Değişim

Piyasadaki rekabetin artması halinde yerleşik işletmecinin pazar payının zaman içinde düşüyor olması beklenebilir. Bu çerçevede, yerleşik işletmeci Türk Telekom ile alternatif STH işletmecilerinin pazar paylarına aşağıdaki şekillerde yer verilmiştir. Şekil 3-4'te arama hizmetlerine göre Türk Telekom ve diğer STH işletmecilerin pazar payları yer almaktadır. Bu kapsamda, STH işletmecilerinin arama hizmetleri gelirlerinden aldığı payın düzenli olarak arttığı ve Türk Telekom'un payının ise azaldığı söylenebilir. Yerleşik işletmeci dışındaki STH işletmecilerinin arama hizmetlerinden elde edilen toplam gelirdeki payı 2011'in ilk çeyreği sonunda %15 iken 2012'nin ikinci çeyreği sonunda iki kat artarak %30'a ulaşmıştır.

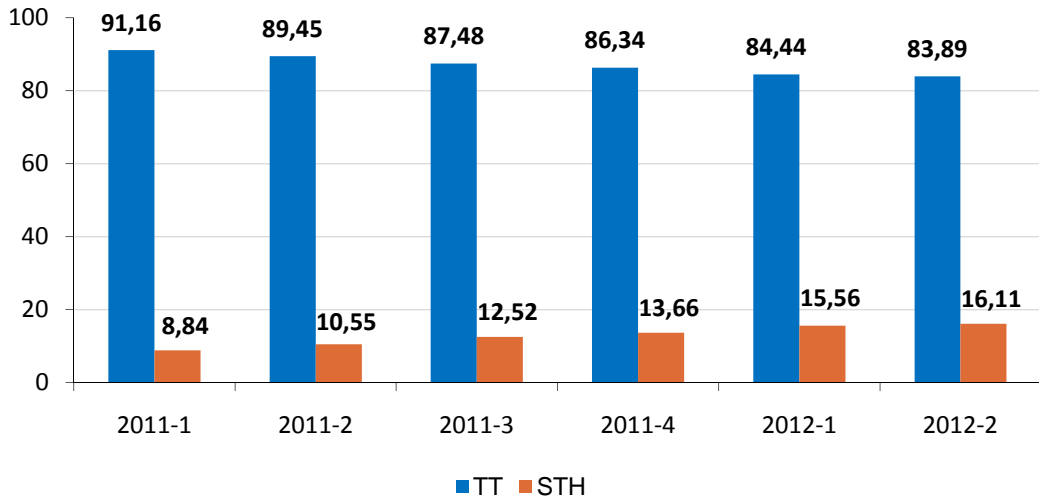
Şekil 3-4: STH-TT Arama Hizmet Gelirlerine Göre Pazar Payları, %

Kaynak: BTK (2012: 16).

Sabitten başlatılan toplam trafik değerlerine bakıldığında ise Şekil 3-5'ten görüldüğü üzere yerleşik işletmecinin toplam trafikten aldığı pay düzenli olarak azalırken diğer işletmecilerin toplam payı artmaktadır. Arama hizmetlerinden elde edilen gelirde gözlemlenen duruma paralel şekilde yerleşik işletmeci dışındaki STH işletmecilerinin sabitten başlatılan toplam trafikteki payları 2011 ilk çeyreği ile 2012 ikinci çeyreği sonundaki dönemde yaklaşık iki kat artmıştır.

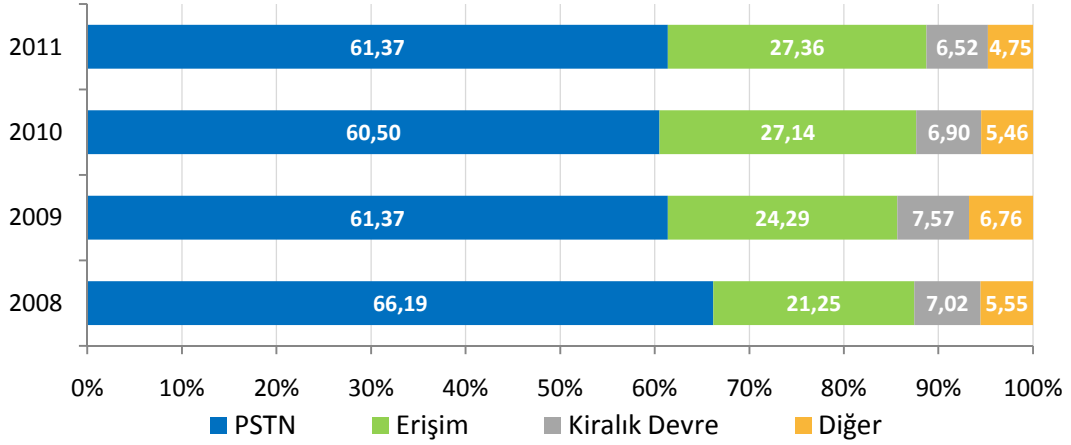
Şekil 3-5: STH-TT Sabitten Başlatılan Toplam Trafikteki Payları, %

Kaynak: BTK (2012: 22).

Şekil 3-6'da ise yerleşik işletmeci Türk Telekom'un yıl bazında elde ettiği sabit telefon gelirlerinin dağılımı görülmektedir. Bu çerçevede, arama hizmetlerinde elde ettiği gelirin payı toplam gelir içerisinde düşerken erişim hizmeti karşılığı alınan aylık kira ücretlerinden elde ettiği gelirin toplam gelir içerisindeki payının arttığı görülmektedir. Bu eğilimin yerleşik işletmeci tarafından piyasanın rekabet açılması ile eş zamanlı olarak yürütülen tarifelerin yeniden dengelenmesi sürecinin gelire bir yansıması olarak ele alınabileceği düşünülmektedir.

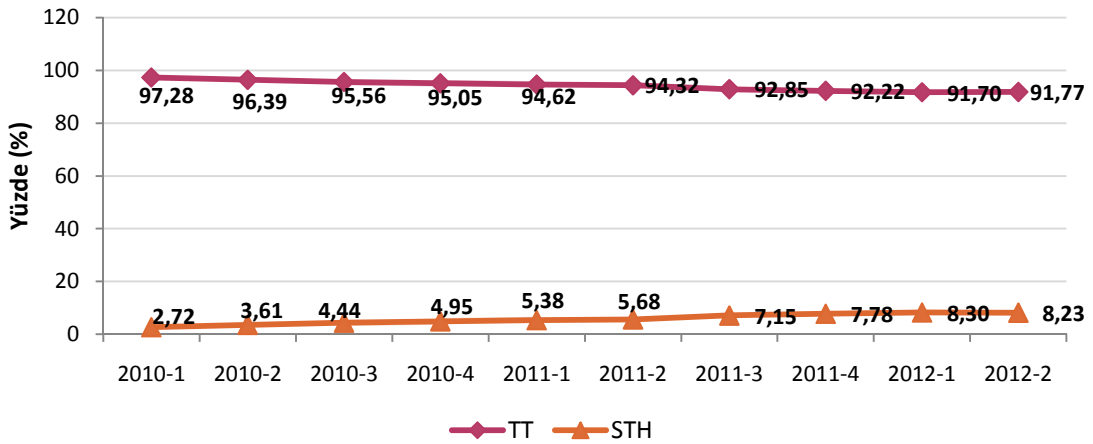
Şekil 3-6: Türk Telekom'un Yıllık Sabit Gelirinin Dağılımı, %

Kaynak: BTK (2012: 14).

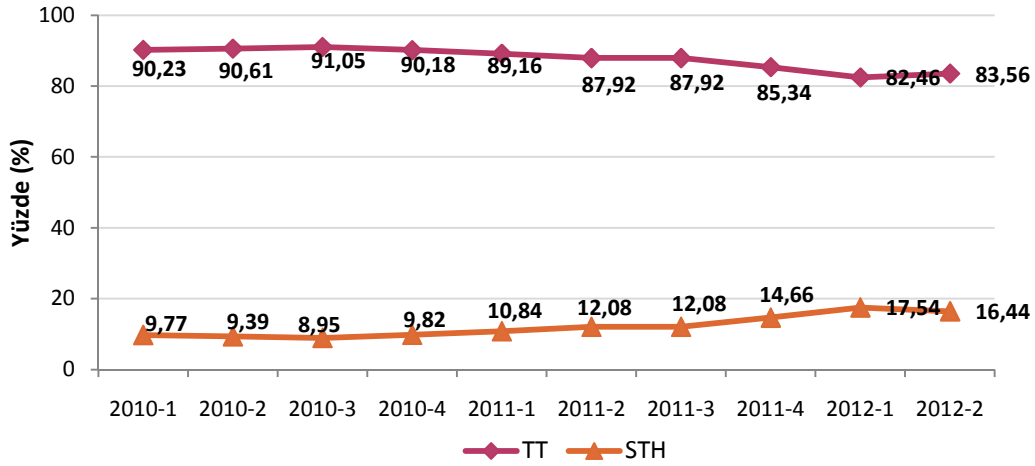
Aşağıdaki şekillerde ise arama hizmetleri ayrımında yerleşik işletmeci ve diğer STH işletmecilerinin pazar payları yer almaktadır. Söz konusu pazar payları hesaplanırken trafik verileri temel alınmıştır. Şekil 3-7 ve Şekil 3-8'den görüldüğü üzere, iliçi ve illerarası arama hizmetlerinde yerleşik işletmecinin pazar payı zaman içerisinde azalmasına karşın, alternatif işletmecilerin pazar payları hala oldukça düşüktür. Yerleşik işletmecinin pazar payı 2010 başında %97,3 iken 2012 yılının ikinci çeyreği sonunda %91,8'e düşmüştür. Eş zamanlı olarak alternatif işletmecilerin pazar payı ise 2010 başında %2,7 iken 2012 yılı ikinci çeyreği sonununda %8,2'ye yükselmiştir.

Şekil 3-7: Pazar Paylarındaki Değişim - İliçi Arama, %

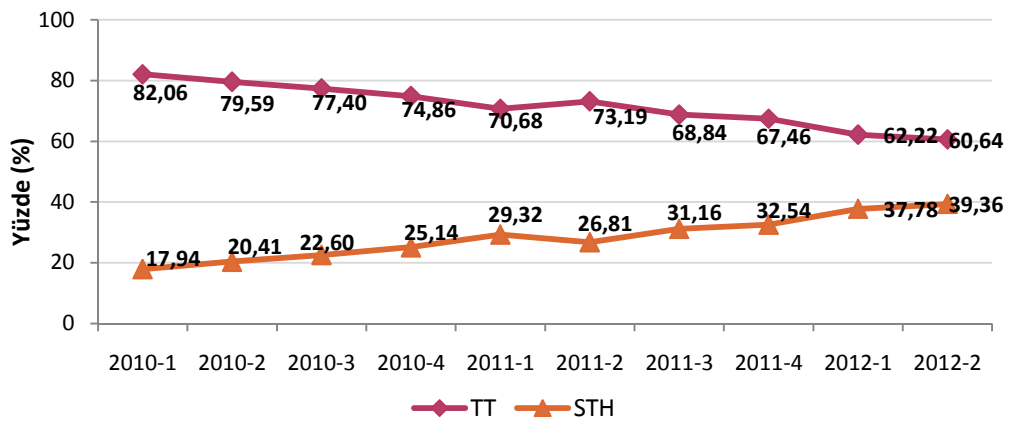
Aynı dönemde illerarası arama hizmetinde de benzer bir eğilim görülmektedir. 2010 yılının birinci çeyreği sonunda yerleşik işletmecinin pazar payı %90,2 iken, 2012 yılı ikinci çeyreği sonunda %83,6'ya düşmüştür. Alternatif işletmecilerin pazar payı ise söz konusu dönemde %9,8'den %16,4'e yükselmiştir.

Şekil 3-8: Pazar Paylarındaki Değişim - İllerarası Arama, %

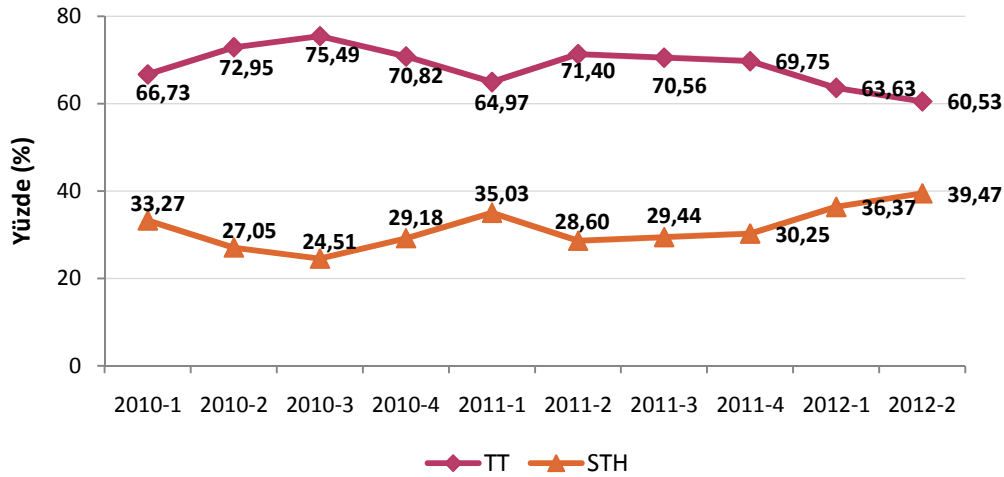
Mobil şebekelere doğru yapılan aramalar söz konusu olduğunda alternatif işletmecilerin pazar paylarının önemli ölçüde arttığı, ancak yerleşik işletmecinin hala önemli bir paya sahip olduğu Şekil 3-9'dan görülmektedir. Alternatif işletmecilerin pazar payı 2010 yılı başı itibarıyla %17,9 iken 2012 yılı sonu itibarıyla %39,4'e yükselirken buna karşın aynı dönemde yerleşik işletmecinin pazar payı %82,1'den %60,6'ya düşmüştür.

Şekil 3-9: Pazar Paylarındaki Değişim - Mobil Şebekelere Doğru Aramalar, %

Şekil 3-10’da yurtdışına doğru yapılan arama hizmetlerinde yerleşik işletmeci ile alternatif işletmecilerin pazar payları görülmektedir. Buna göre 2010 yılı başında yerleşik işletmeci Türk Telekom’un pazar payı %66,7 iken 2012 yılı ikinci çeyreği sonunda %60,5’e düşmüştür. Alternatif işletmecilerin pazar payı ise aynı dönemde %33,3’ten %39,5’e yükselmiştir.

Şekil 3-10: Pazar Paylarındaki Değişim - Yurtdışına Doğru Yapılan Aramalar, %

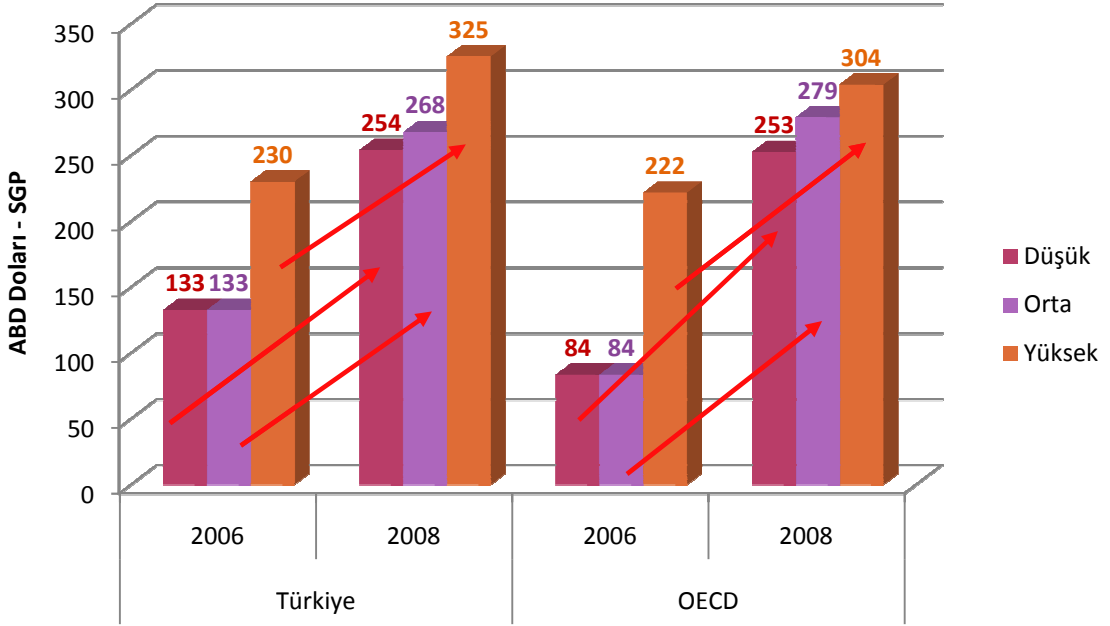
3.4. Piyasa Yapısının ve Rekabet Düzeyinin Sonuçları

3.4.1. Son Kullanıcı Fiyatları

Normal şartlar altında piyasadaki rekabet düzeyinin artması ile birlikte son kullanıcı fiyatlarının da zaman içerisinde azalması öngörülebilir. Şekil 3-11, Şekil 3-12 ve Şekil 3-13’ten mesken kullanıcıları için OECD hizmet sepeti yöntemi ile düşük, orta ve yüksek kullanım desenine göre hesaplanmış Türkiye ve OECD ortalama ücretleri görülmektedir.

Şekil 3-11’den görüldüğü üzere ülkemizde kullanıcılar düşük, orta ve yüksek kullanım desenleri için hesaplanan hizmet sepetleri kapsamında sabit ücrete 2008 yılında 2006 yılına göre daha fazla harcama yapmaktadır. 2008 yılında ülkemizde sabit ücret harcamasının OECD seviyelerine yakın gerçekleştiği, ancak OECD’de 2006 yılından 2008 yılına geçişte özellikle düşük ve orta kullanım sepetleri kapsamında yer alan sabit ücretlerde hızlı bir artış olduğu gözlenmektedir.

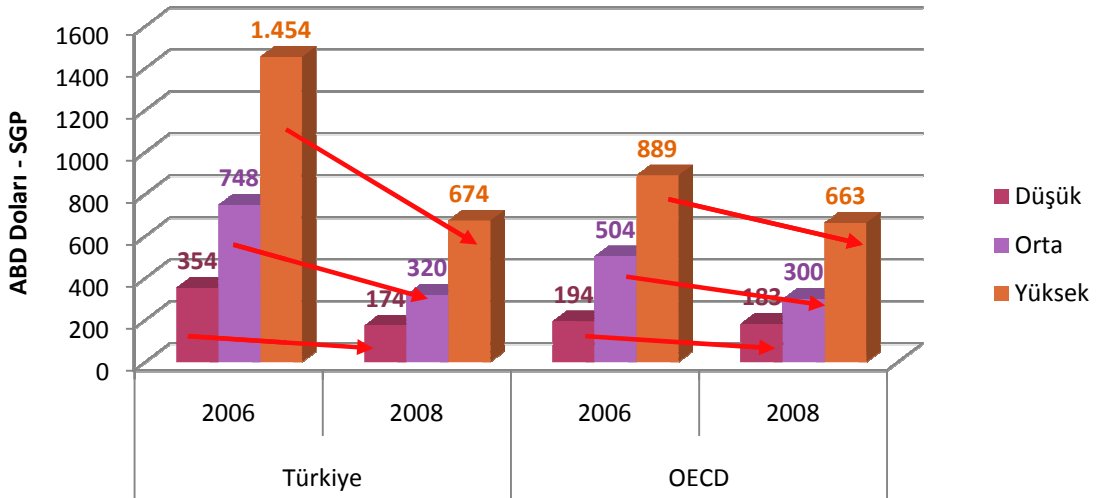
Şekil 3-11: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Sabit Ücret, SGP

Kaynak: Göktaylar (2011: 13)

Şekil 3-12’de ise kullanıcıların sabit ücret haricindeki kullanımlarından kaynaklanan harcamalarının zaman içindeki değişimi görülmektedir. Bu çerçevede, ülkemizde arama hizmetlerine 2008 yılında 2006 yılına göre daha az harcama yapıldığı veya diğer bir deyişle kullanım ücretlerinin önemli ölçüde düştüğü söylenebilir. Ayrıca, kullanım ücretlerinin OECD ortalamasına hayli yakın olduğu da görülmektedir.

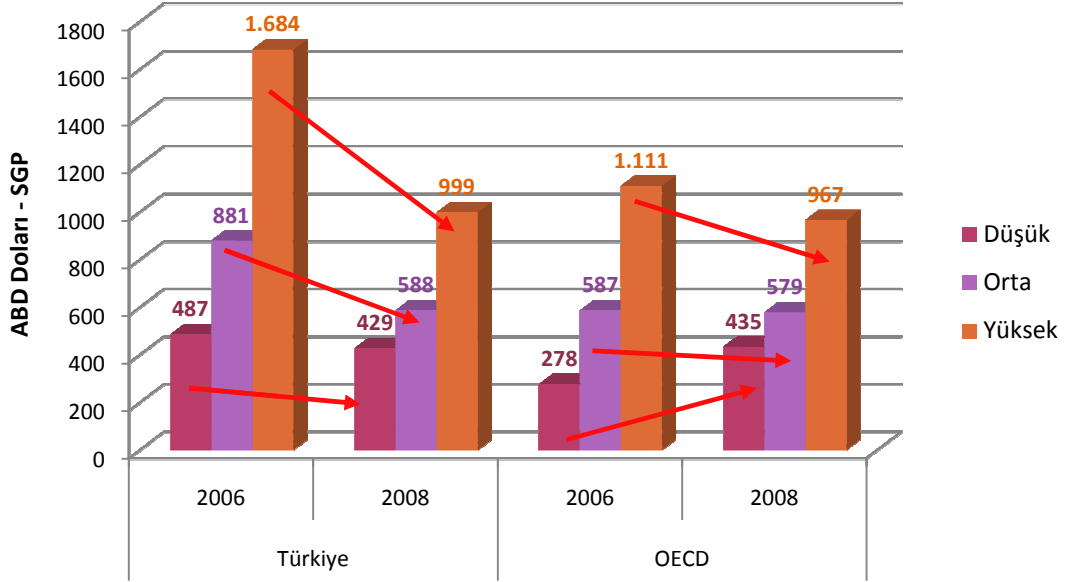
Şekil 3-12: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Kullanım Ücreti, SGP

Kaynak: Göktaylar (2011: 14)

Bütün kullanım desenleri için sabit erişim (aylık sabit ücret ödemeleri) ve arama hizmetleri (kullanım) ayırımı da dikkate alındığında, genel olarak mesken sepetlerinde ülkemizdeki ücretlerin OECD ortalamasına yakınsadığı söylenebilir (Şekil 3-13).

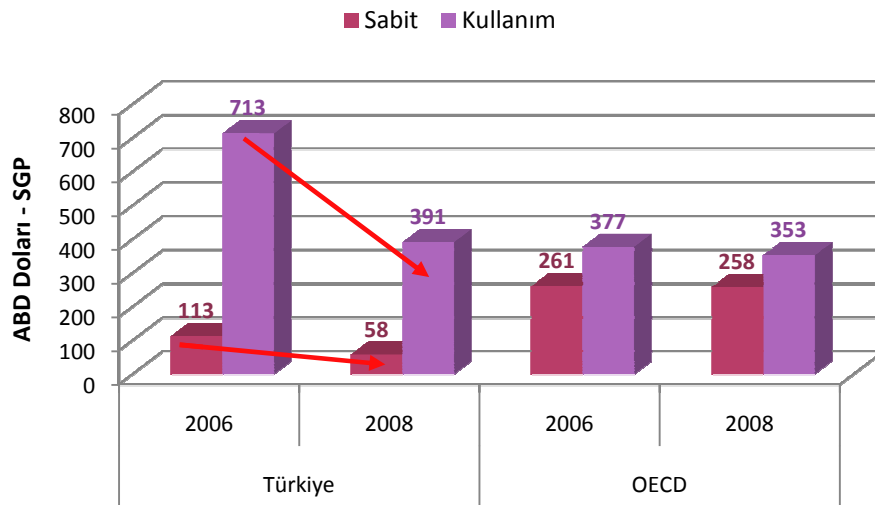
Şekil 3-13: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – Toplam Ücret, SGP

Kaynak: Göktaylar (2011: 14).

Ülkemizdeki ticari kullanıcılar küçük işletme ve ev ofis kullanım desenine göre hesaplanmış OECD hizmet sepetinin hem erişim hem kullanım hizmetlerine yaptıkları harcamalara Şekil 3-14 ve Şekil 3-15’de yer verilmektedir.

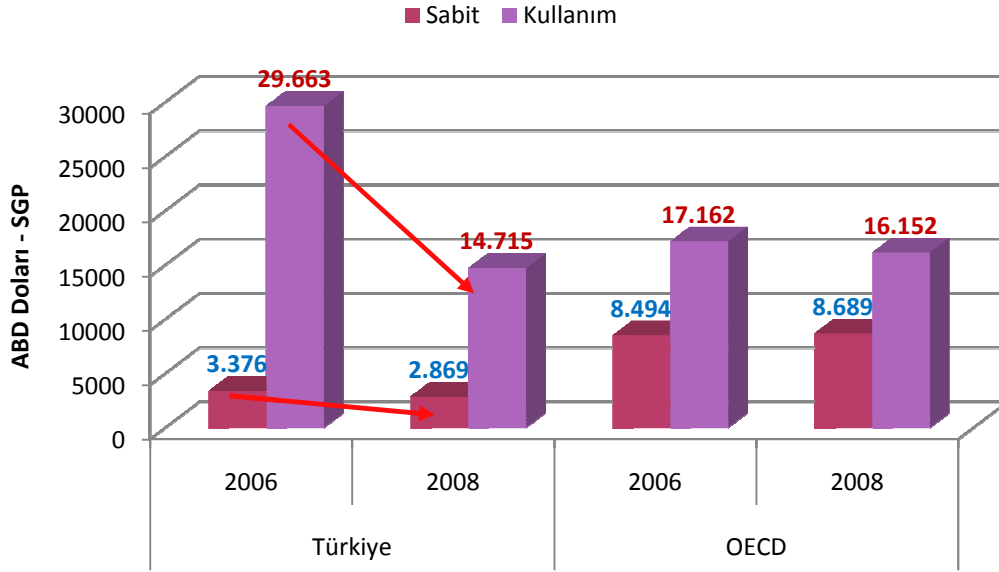
Şekil 3-14: OECD Küçük İşletme/Ev-Ofis Sabit Telefon Kullanım Sepeti – SGP

Kaynak: Göktaylar (2011: 15)

Bu çerçevede ülkemizdeki ücretlerin 2006 ile 2008 yılları arasında ciddi ölçüde düştüğü anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, küçük işletmeler/ev-ofisler ile küçük ve orta boy işletmeler tarafından, Şekil 3-14 ve Şekil 3-15’den görüldüğü üzere, erişim için ödenen aylık ücret OECD ortalamasının önemli ölçüde altında kalmaktadır.

Şekil 3-15: OECD Küçük ve Orta Boy İşletme Sabit Telefon Kullanım Sepeti – SGP

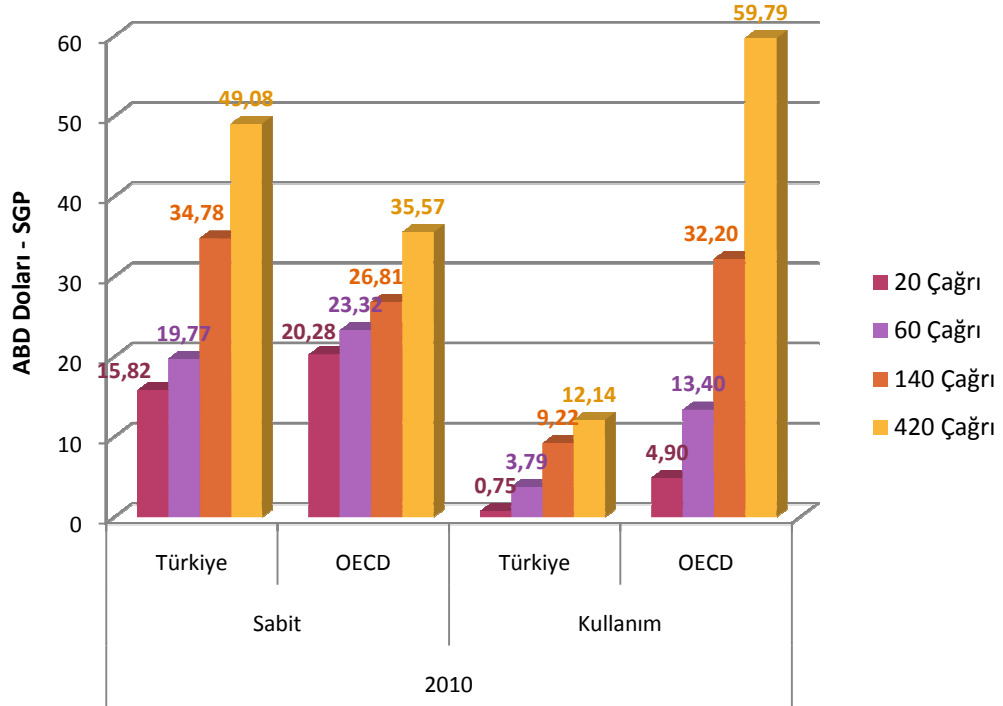

Kaynak: Göktaylar (2011, s.15)

OECD son kullanıcı fiyatlarını karşılaştırma amacıyla kullandığı hizmet sepeti yöntemini değiştirdiği için 2010 değerleri bir önceki yıllarla karşılaştırılabilir değildir. Bununla birlikte, Şekil 3-16 ve Şekil 3-17’de mesken ve ticari kullanıcılar için hesaplanmış yeni OECD hizmet sepetleri kullanılarak ülkemiz ve OECD ortalama fiyatları karşılaştırılmaktadır.

Şekil 3-16’den görüldüğü üzere, yüksek hacimli çağrı içeren hizmet sepetlerinde ülkemizdeki sabit ücret, OECD ortalamasının üzerine çıkarken, tüm hizmet sepetleri için kullanım ücretleri OECD’nin altında kalmaktadır.

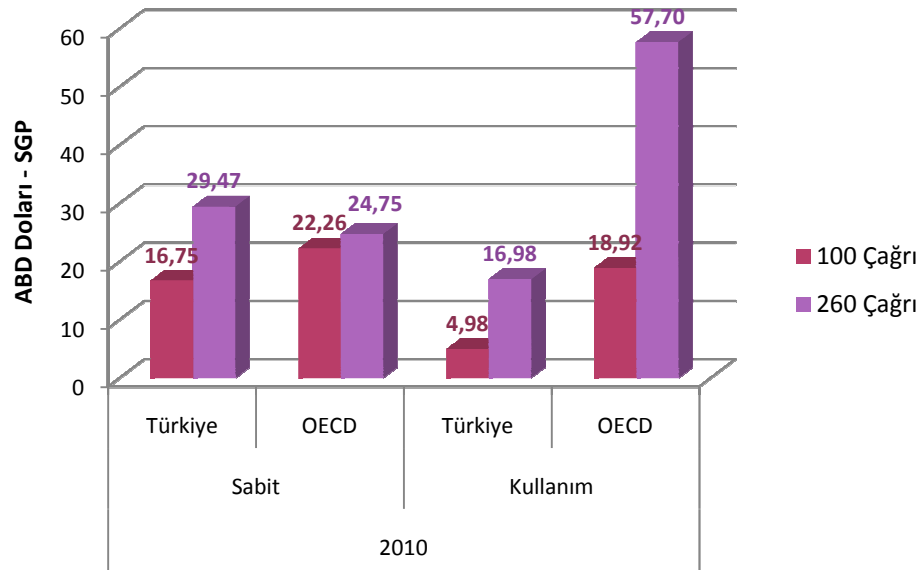
Şekil 3-16: OECD Mesken Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – SGP

Not: Veriler OECD (2011)'den elde edilmiştir.

Ticari sabit telefon hizmet paketleri kapsamında ise sabit ücretler OECD ortalamasına yakın iken, kullanım ücretleri OECD ortalamasının altında kalmaktadır (Şekil 3-17).

Şekil 3-17: OECD Ticari Sabit Telefon Kullanım Sepetleri – SGP

Not: Veriler OECD (2011)'den elde edilmiştir.

3.4.2. Yenilikçilik

Bir piyasada yenilikçiliğin fazla olması piyasadaki rekabetin bir sonucu olabileceği gibi rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını da teşvik edebilir⁷. Yeni bir üretim süreci sabit ve batık maliyetleri azaltabilir. Örneğin sabit telefon hizmetlerinde IP üzerinden ses taşınması (VOIP) alternatif işletmcilerin piyasada tutunmalarını kolaylaştıran bir yeniliktir. Rekabetçi piyasalar firmaların hizmet kalitesini artırması, yeni hizmetler sunması veya yeni fiyatlandırma uygulamaları geliştirmesi için teşvik edici olabilir. Ülkemiz özelinde de sabit telefon hizmetleri kapsamında fiyatlandırma ve yeni hizmetler oluşturma (Türk Telekom Wirofon hizmeti gibi hizmetler) yönünden yenilikçi uygulamaların arttığı söylenebilir.

⁷ Yenilikler rekabetçi bir yapı oluşmasını destekleyebileceği gibi rekabetçi bir piyasanın tekelleşmesi yönünde de etkide bulunabilir.

4 TÜRKİYE GENİŞBANT İNTERNET HİZMETLERİ PİYASASINDA REKABET

4.1. Yöntem

Bu bölümde de, bir önceki bölümde Türkiye'deki sabit telefon hizmetleri piyasasının rekabet durumu analizi yapılırken izlenen yöntem takip edilecektir. Öncelikle kurumsal arka plan ortaya konulacaktır. Bu kapsamda piyasanın hukuken rekabete açık olup olmadığı ve piyasada faaliyet gösteren işletmeciler arasında kamu mülkiyetinin durumu gibi hususlar ele alınacaktır. İkinci olarak, piyasanın yapısı ve rekabet düzeyi piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısı ve pazar yoğunluğu gibi bazı göstergeler yardımıyla incelenecektir. Son olarak, piyasanın yapısına ve rekabet düzeyine bağlı olarak ortaya çıkması beklenen sonuçlar analiz edilecektir. Bu kapsamda, piyasada rekabetin yüksek olması durumunda fiyat rekabetinin artması, yani son kullanıcı fiyatlarının düşmesi ve/veya yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilerek piyasaya sunulması beklenebilir.

4.2. Kurumsal Arka Plan

4.2.1 Piyasanın Hukuken Rekabete Açık Olup Olmadığı

İnternet Servis Sağlayıcılar (İSS) Kurumumuz henüz faaliyete başlamadan önce çevirmeli internet erişimi hizmeti vermekteydiler⁸. Türk Telekom TNet omurgasını 2000 yılında tamamladıktan sonra 2003 yılından itibaren son kullanıcılara ADSL hizmeti vermeye başlamıştır (Tözer ve Göktaylar, 2011). Mevcut hukuksal çerçevede içerisinde Elektronik Haberleşme Kanununun 82'nci maddesinin (1) numaralı bendi uyarınca firmalar Kurumca yapılacak yetkilendirmeyi müteakip elektronik haberleşme hizmeti sunabilir, elektronik haberleşme altyapısını kurup işletebilir. İşletmeciler aynı Kanunun 13'üncü maddesine göre sundukları hizmet karşılığında alacakları ücretleri Kurum düzenlemelerine uymak kaydıyla

⁸ 2000'li yılların başında Türkiye'deki internetin durumuna ilişkin bilgi almak için Güngör ve Evren'e (2002) bakınız.

serbestçe belirleyebilirler. İşletmecilerin fiyat belirleme serbestlikleri ilgili piyasada EPG'ye sahip olmaları halinde fiyat düzenlemelerine tabi tutularak sınırlandırılabilir.

4.2.2 Kamu Mülkiyetinin Durumu

2005 yılında Türk Telekom hisselerinin %55'inin Öger Telekom tarafından 6.550 milyon ABD doları bedel karşılığında satın alınması ile kısmi özelleştirme yapılmıştır. Hâlihazırda, Türk Telekom'un %30'luk hissesi kamunun elinde bulunmaktadır. TTNNet perakende düzeyde en büyük internet servis sağlayıcı işletmecidir. TTNNet'in %100 hissesi Türk Telekom'a aittir.

4.2.3 Piyasanın Düzenlenip Düzenlenmediği

Ülkemizde perakende düzeyde son kullanıcılara sunulan internet erişim hizmetleri mevcut durum itibarıyla düzenlenmemektedir. Bununla birlikte, toptan seviyede yerleşik işletmeci Türk Telekom Veri Akış Erişimini İçeren Toptan Genişbant Erişim Piyasası'nda EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlendiğinden 2006 yılından itibaren öncül düzenlemeye tabi tutulmaktadır (BTK, 2010a: 2).

Bu kapsamda, ikincil mevzuat kapsamında internet erişim hizmetlerine ilişkin toptan düzeyde yapılan düzenlemelerin ana çerçevesini;

- EPG Yönetmeliği,
- Erişim ve Arabağlantı Yönetmeliği,
- Yerel Ağa Ayrıştırılmış Erişime İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ,
- 07.01.2010 tarih ve 2010/DK-10/10 sayılı Kurul Kararı,
- 07.01.2010 tarih ve 2010/DK-10/20 sayılı Kurul Kararı

çizmektedir.

07.01.2010 tarih ve 2010/DK-10/20 sayılı Kurul Kararı ile yerleşik işletmeci Türk Telekom'a getirilen yükümlülükler arasında;

- Toptan genişbant erişim sağlama (xDSL yeniden satış, xDSL IP/ATM seviyesinde veri akış erişimi, ATM, FR, Metro Ethernet internet yeniden satış),

- Yalın ADSL/VDSL toptan genişbant erişim (IP seviyesinde veri akış erişimi) sağlama,
- Referans erişim teklifi (xDSL yeniden satış, xDSL IP/ATM seviyesinde veri akış erişimi, ATM, FR, Metro Ethernet internet yeniden satış) hazırlama ve yayınlama,
- Tarife kontrolüne tabi olma

yer almaktadır.

4.2.4 Piyasa Büyüklüğü

Perakende düzeyde internet erişim hizmetleri piyasası 2012 yılı ilk iki çeyrek verileri temel alınarak tahmin edilirse, 2012 yılı için yıllık yaklaşık 4 milyar TL'lik bir büyüklüğe karşılık gelmektedir.

4.3. Piyasa Yapısı ve Rekabet Düzeyi

4.3.1 İlgili Hizmet ve Coğrafi Piyasa

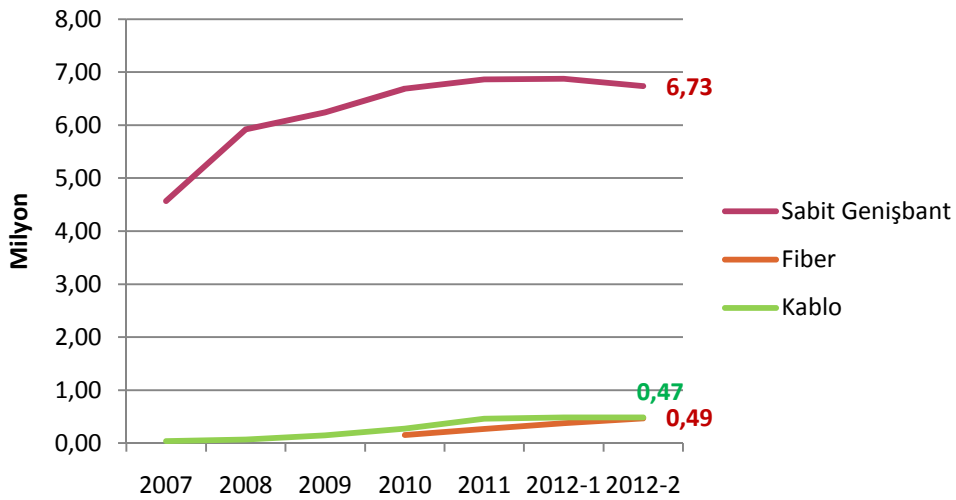
2010 yılı Toptan Genişbant İnternet Pazar Analizi Raporu'na göre genişbant internet erişimi kavramı çevirmeli internet erişiminden daha yüksek hızda erişim sağlayan xDSL, kablo modem, fiber optik, genişbant telsiz erişim sistemleri veya uydu aracılığıyla yapılan hizmetleri kapsamakta olup, Türkiye'de genişbant internet erişimi için en düşük hızlar ADSL'de 512 Kbit/sn, G.SHDSL'de 128 Kbit/sn, VDSL'de 16 Mbit/sn, Kablo İnternet'te 512 Kbit/sn ve Fiber İnternet'te 10 Mbit/sn'dir.

Sabit internet erişim hizmetleri piyasası perakende ve toptan düzeyde ele alınabilir. Esasen Türk Telekom'un özelleştirme sürecinde Rekabet Kurumu'nun verdiği yapısal ayırtırmaya dönük bir karar sonucu TTNNet perakende düzeyde faaliyet gösteren ayrı bir şirket olarak 2006 yılında ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle, Türk Telekom kendi şirketi TTNNet dâhil olmak üzere tüm İSS'lere toptan düzeyde internet erişimi sunmaya başlamış ancak son kullanıcıya doğrudan hizmet sunması yasaklanmıştır.

2010 yılında yapılan piyasa analizi çalışmaları sonucunda veri akış erişimini içeren toptan genişbant erişim piyasası için ilgili ürün piyasası “xDSL hizmetlerine yönelik olarak veri akış erişimini de içerecek şekilde toptan seviyede genişbant erişim hizmetlerini (xDSL, ATM, FR, Metro Ethernet internet) kapsadığı, ilgili coğrafi piyasanın ülke geneli olduğu” şeklinde belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, perakende seviyede talep ikamesi açısından ATM, F/R, Metro Ethernet ve G.SHDSL hizmetleri ADSL hizmetine ikame olarak görülürken, kablo internet ve fiber internet erişim hizmetleri henüz belirli coğrafi bölgelerle sınırlı kaldıkları için ADSL hizmetine ikame olarak görülmemişlerdir.

Her ne kadar 2010 yılından bugüne kablo şebekesi ve fiber üzerinden sunulan genişbant internet erişimi hizmetlerinin abone sayıları hızlı bir artış gösterse de (Şekil 4-1), bu rapor kapsamında perakende düzeyde genişbant internet erişimi hizmeti ATM, F/R, Metro Ethernet, G.SHDSL ve ADSL teknolojileri üzerinden verilen genişbant internet erişimi olarak ele alınmaya devam edecektir. Ayrıca, sabit genişbant internet erişimi hizmetleri piyasası olarak TTNNet’in dâhil olduğu perakende düzey inceleme esas alınacaktır.

Şekil 4-1: Sabit Genişbant İnternet Erişim Abone Sayısındaki Değişim

4.3.2 Aktif İşletmeci Sayısı

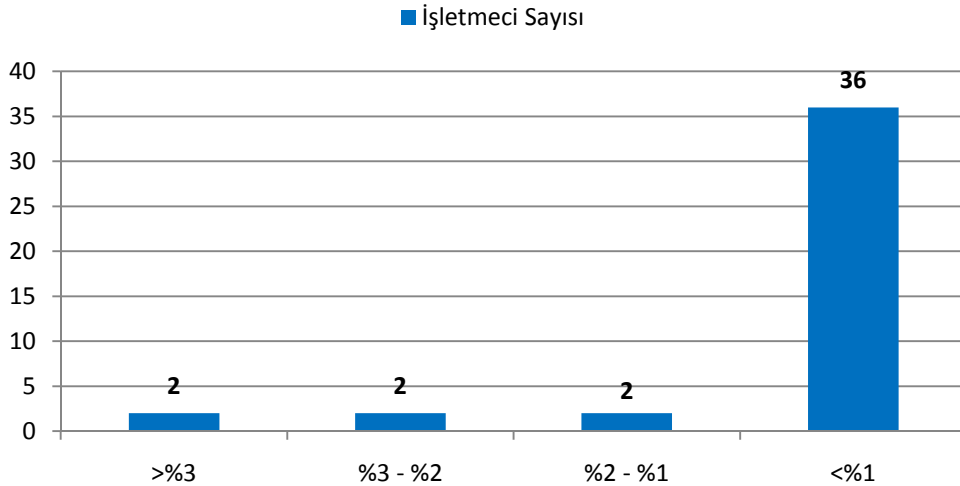
Daha önce ifade edildiği üzere, normal şartlar altında piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısının çok olması daha rekabetçi bir piyasa yapısına işaret eder. İnternet erişim hizmetleri piyasasında 27 Ağustos 2012 tarihi itibarıyla 165 adet yetkilendirilmiş işletmeci

vardır. Bununla birlikte aktif olarak piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısı ise düşüktür. 2012 yılı Haziran sonu itibarı ile İSS bilgi formunu doldurarak Kurumumuza gönderen 73 işletmeciden 42'si pozitif net satış rakamı beyan etmişlerdir. Bu veri esas alındığında internet erişim hizmeti sunan işletmeci sayısının, söz konusu hizmeti sunmak için yetkilendirilmiş işletmeci sayısına oranı yaklaşık %25 olmaktadır. Diğer bir deyişle, yetkilendirilmiş işletmecilerin sadece dörtte biri aktif olarak faaliyet göstermektedir.

4.3.3 İşletmecilerin Pazar Paylarının Dağılımı

İşletmecilerin pazar paylarının nasıl dağıldığı da piyasa yapısının anlaşılması açısından önemlidir. Rekabetin yoğun olduğu bir piyasada işletmecilerin pazar paylarının daha dengeli bir şekilde dağılmasının beklenebileceği söylenebilir. Şekil 4-2'de net satış gelirleri bazında pazar paylarının büyüklüğüne göre işletmecilerin dağılımı görülmektedir⁹. Pazar payı %3'ten büyük olan sadece iki işletmeci (TTNet ve Superonline), pazar payı %1 ile %3 aralığında olan sadece dört işletmeci vardır. Kalan otuzaltı işletmecinin pazar payları ise %1'den küçüktür.

Şekil 4-2: Pazar Paylarının Büyüklüğüne Göre İşletmecilerin Dağılımı

Not: Pazar payları işletmecilerin internet erişim hizmeti sunumuyla ilişkili 2012 yılının ikinci çeyreğinde gerçekleştirdikleri net satış gelirlerine göre hesaplanmıştır. Net satış gelirleri sıfırdan farklı ve pozitif olan 42 işletmeci hesaplamaya temel alınmıştır.

⁹ Net satış gelirleri fiber üzerinden genişbant internet erişimi hizmetlerini de kapsamaktadır.

4.3.4 Piyasa Yoğunlaşması

Piyasadaki üretim kapasitesinin birkaç firma eline toplanıp toplanmadığının tespit edilmesi için ilk dört işletmecinin pazar paylarının toplamına (CR4) veya Herfindahl-Hirschman İndeksi (HHİ) değerine bakılmaktadır. Bu iki göstergenin yüksek olması piyasadaki yoğunlaşmanın da yüksek olduğu, yani bazı işletmecilerin EPG'ye sahip olma olasılığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında perakende düzeyde internet erişim hizmetleri piyasasında CR4 değeri %93,6 ve HHİ değeri 0,685780 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler yüksektir. Bir önceki bölümde karşılaştırma amacıyla sabit telefon hizmetleri için oluşturduğumuz hipotetik piyasanın CR4 değerinin %4,01 ve HHİ değerinin 0,005538 olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Bununla birlikte, internet erişimi hizmetleri piyasasındaki yoğunlaşma sabit telefon hizmetleri piyasasındaki yoğunlaşmaya göre daha düşüktür.

4.3.5 Piyasaya Giriş ve Çıkış Engelleri

Daha önce belirtildiği üzere, piyasaya giriş ve çıkış engellerinin var olup olmaması piyasanın yapısını belirleyen önemli faktörlerden birisidir. Piyasaya giriş engellerinin var ve yüksek olması durumunda piyasa gücüne sahip işletmeciler fiyatlarını yükseltebilir, rekabeti bozucu uygulamalara başvurabilirler. Bu şekildeki stratejik davranışlar ile uzun dönemde normal kârlarının üzerinde tekel kârı elde edebilirler ve piyasadaki yoğunlaşma artar. Eğer piyasaya giriş engelleri düşük ise, potansiyel rekabet tehdidi yerleşik işletmecinin rekabet karşıtı stratejik davranışlarını sınırlayacaktır.

Telekomünikasyon piyasasında ise sabit ve batık maliyetlerin toplam maliyetlerdeki payının çok yüksek olması ve şebeke dışsallığı gibi faktörler piyasaya girişi engelleyen doğal faktörlerdir. Piyasa gücüne sahip firmaların piyasaya girişleri sınırlandırarak stratejik hareketleri de piyasaya giriş engelidir. Örneğin, kârını maksimize etmek isteyen rasyonel bir yerleşik telekomünikasyon işletmecisi şebekesini piyasaya girmek isteyen alternatif işletmecilere kullandırmama eğiliminde olacaktır. Yerleşik işletmeci limit

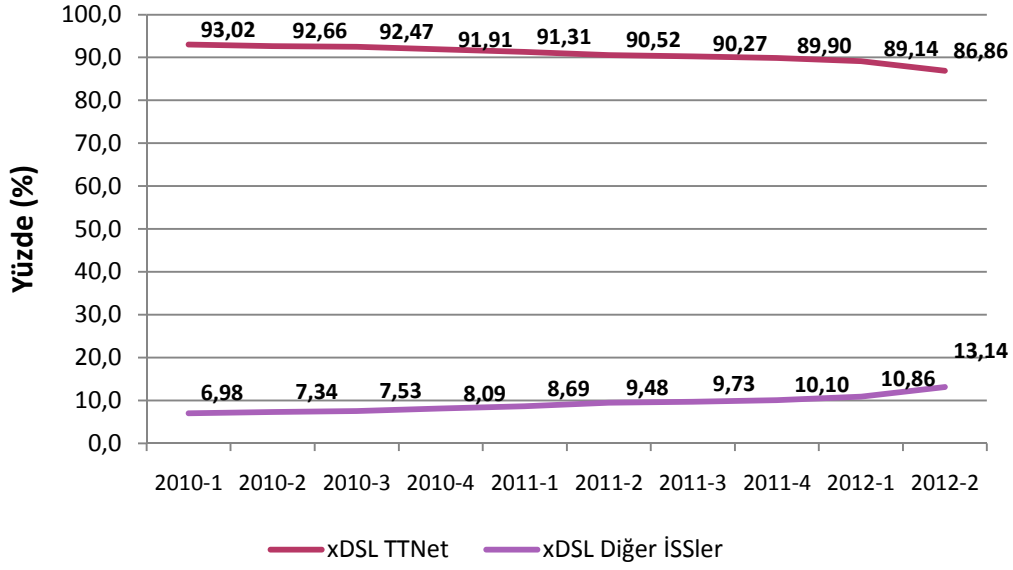
fiyatlandırma, yıkıcı fiyatlandırma, rekabet karşıtı fiyat ayrımcılığı gibi stratejiler uygulayarak da piyasaya girmeyi düşünen potansiyel firmaları caydırabilir. Piyasaya giriş engelleri, uygulanan devlet politikasından da kaynaklanabilir. Belli bir endüstride kamu tekeli yaratılması söz konusu olabilir. Ayrıca, hukuki bir yasak söz konusu olmasa bile yerleşik işletmecinin kamu mülkiyetinde olması ile özel firmalar açısından haksız rekabet şartlarının yaratılması piyasaya giriş engeli teşkil edebilir.

Türk Telekom TNet adlı internet omurgasının inşasını 2000 yılında tamamlayarak 2003 yılından itibaren ADSL hizmeti sunmaya başlamıştır. Diğer İSS'ler de zaman içerisinde Türk Telekom'dan toptan düzeyde internet erişimi olarak xDSL hizmetleri sunmaya başlamışlardır. Rekabet Kurulu'nun Türk Telekom'un özelleştirilmesi sürecinde verdiği yapısal ayrıştırma içeren kararı ile Türk Telekom'un perakende düzeyde son kullanıcılara internet erişimi sunması engellenmiş ve TNet ayrı bir şirket olarak ortaya çıkmıştır. Bu karar ile Türk Telekom'un toptan pazardaki gücüne dayalı olarak perakende pazarda üstünlük sağlamanın önüne geçilmesinin amaçlandığı düşünülmektedir. Zira TNet de diğer İSS'ler ile aynı şartlarda Türk Telekom'dan toptan internet erişimi hizmeti satın almak zorunda kalmıştır.

4.3.6 Piyasa Paylarındaki Değişim

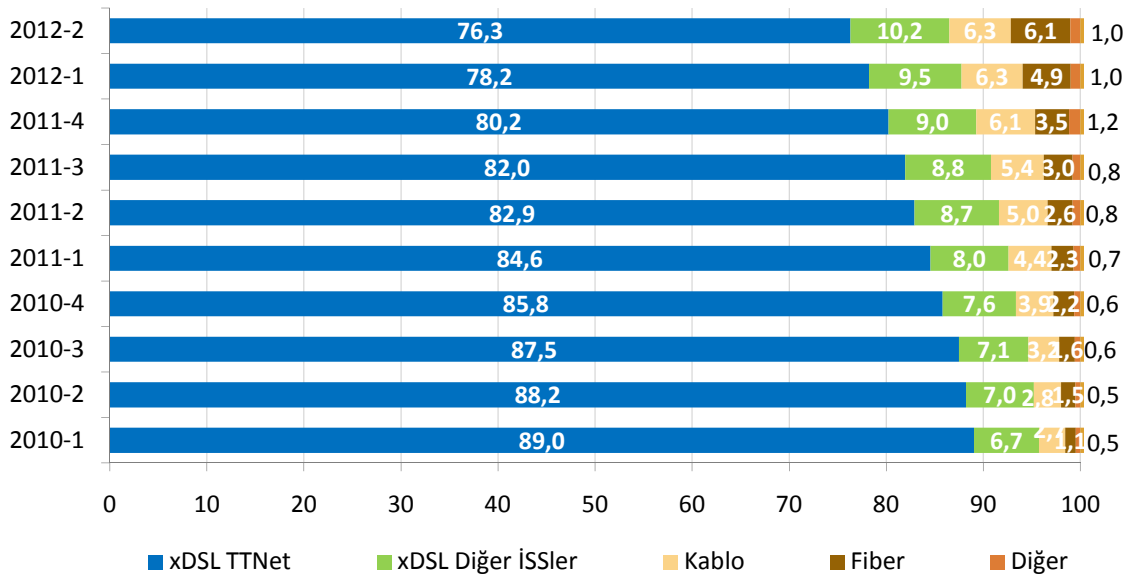
Piyasada rekabetin artmış olması durumunda yerleşik işletmecinin pazar payının zaman içinde düşüyor olması beklenebilir. Bu çerçevede, TNet ile diğer İSS işletmecilerinin abone sayısı bazında pazar paylarına aşağıdaki şekilde yer verilmiştir. Görüldüğü üzere; TNet'in xDSL pazar payı 2010 yılı başında %93 iken 2012 yılı ikinci çeyreği sonunda %86,9'a düşmüştür. Alternatif işletmecilerin xDSL pazar payı ise aynı dönemde % 7'den %13,1'e yükselmiştir.

Şekil 4-3: TTNNet ve Diğer İşletmecilerin Pazar Paylarının Değişimi, %

Şekil 4-4'te ise sabit genişbant abonelerinin teknoloji ve işletmeci bazında dağılımı yer almaktadır. xDSL abone sayısı bir bütün olarak toplam abone sayısı içindeki payı azalırken fiber ve kablonun payı artmaktadır. xDSL abone sayısı içerisinde de TTNNet'in payı azalırken diğer İSS'lerin payı artmaktadır.

Şekil 4-4: Sabit Genişbant Abonelerinin Teknoloji ve İşletmeci Bazında Dağılımı, %

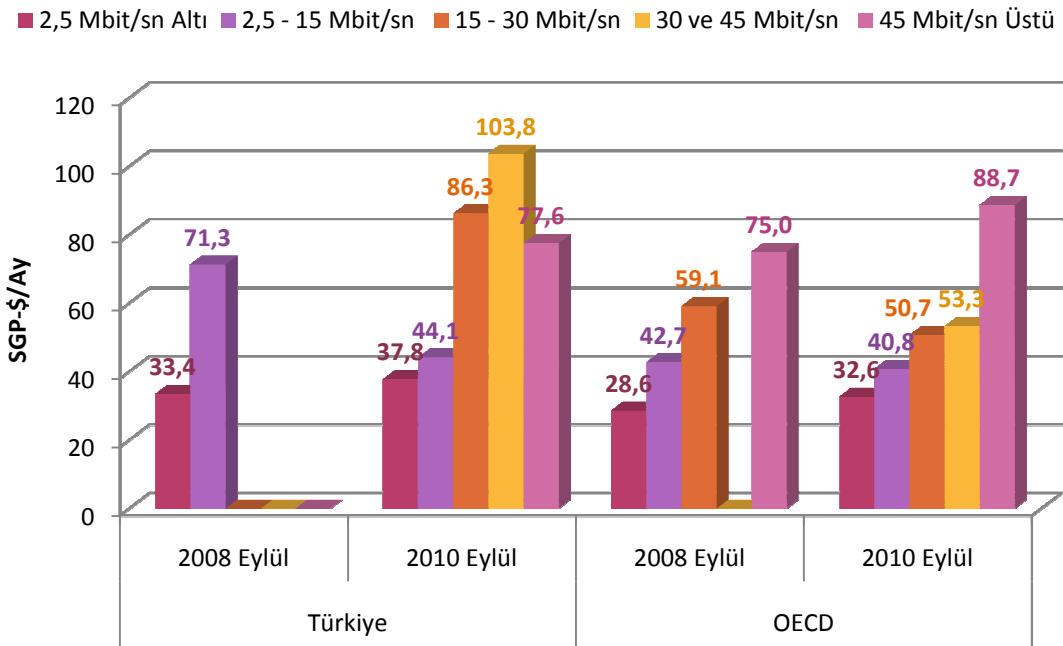
Kaynak: BTK (2012: 33).

4.4. Piyasa Yapısının ve Rekabet Düzeyinin Sonuçları

4.4.1 Son Kullanıcı Fiyatları

Normal şartlar altında piyasadaki rekabet düzeyinin artması ile birlikte son kullanıcı fiyatlarının da zaman içerisinde azalacağı öngörüsü yapılabilir. Şekil 4-5'te Türkiye ve OECD'nin genişbant erişim aylık abonelik ücretleri karşılaştırması verilmektedir. Türkiye'de 2008 Eylül ile 2010 Eylül ayları arasında 2,5 Mbit/sn altı hızlar için ödenen ücret biraz artarken 2,5 Mbit/sn ile 15 Mbit/sn arasındaki hızlar için ödenen ücret önemli ölçüde düşmüştür. Ayrıca, 2010 yılında daha önce sunulmayan hızlarda da genişbant internet erişim hizmetlerinin sunulmaya başlandığı görülmektedir. Bununla birlikte, yüksek hızlarda ülkemizdeki fiyatların OECD ortalamasına göre SGP temelinde hala yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 4-5: Türkiye ve OECD Genişbant İnternet Erişim Aylık Abonelik Ücretleri

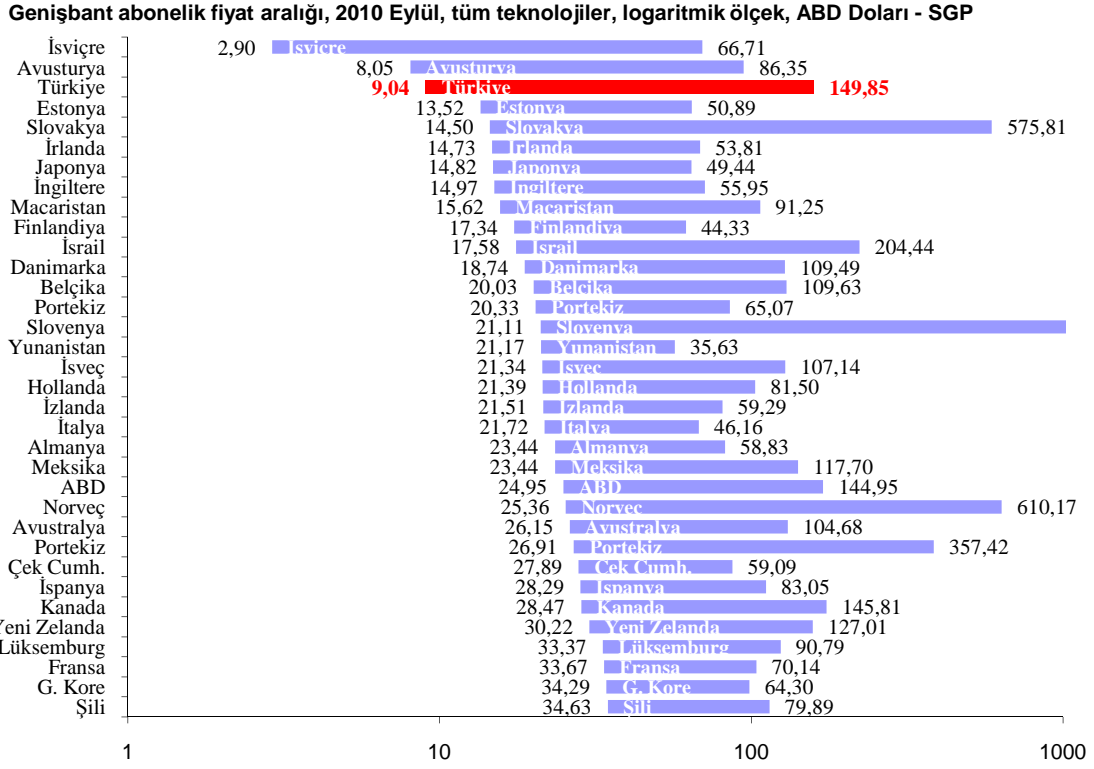

Kaynak: Tözer ve Göktaylar (2012: 19)

Şekil 4-6'da OECD ülkeleri genişbant internet erişim hizmeti aylık abonelik ücretleri fiyat aralığı verilmektedir. Görüldüğü üzere ülkemiz giriş seviyesi açısından en düşük ücretlerden birine sahiptir. Ülkemize göre daha düşük hızda daha uygun fiyat sunan sadece

İsviçre ve Avusturya olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca yüksek hız tercih edip daha fazla ödeme yapmaya gönüllü kullanıcılar için de seçenekler olduğu söylenebilir.

Şekil 4-6: OECD Ülkeleri Genişbant İnternet Erişim Aylık Abonelik Ücretleri

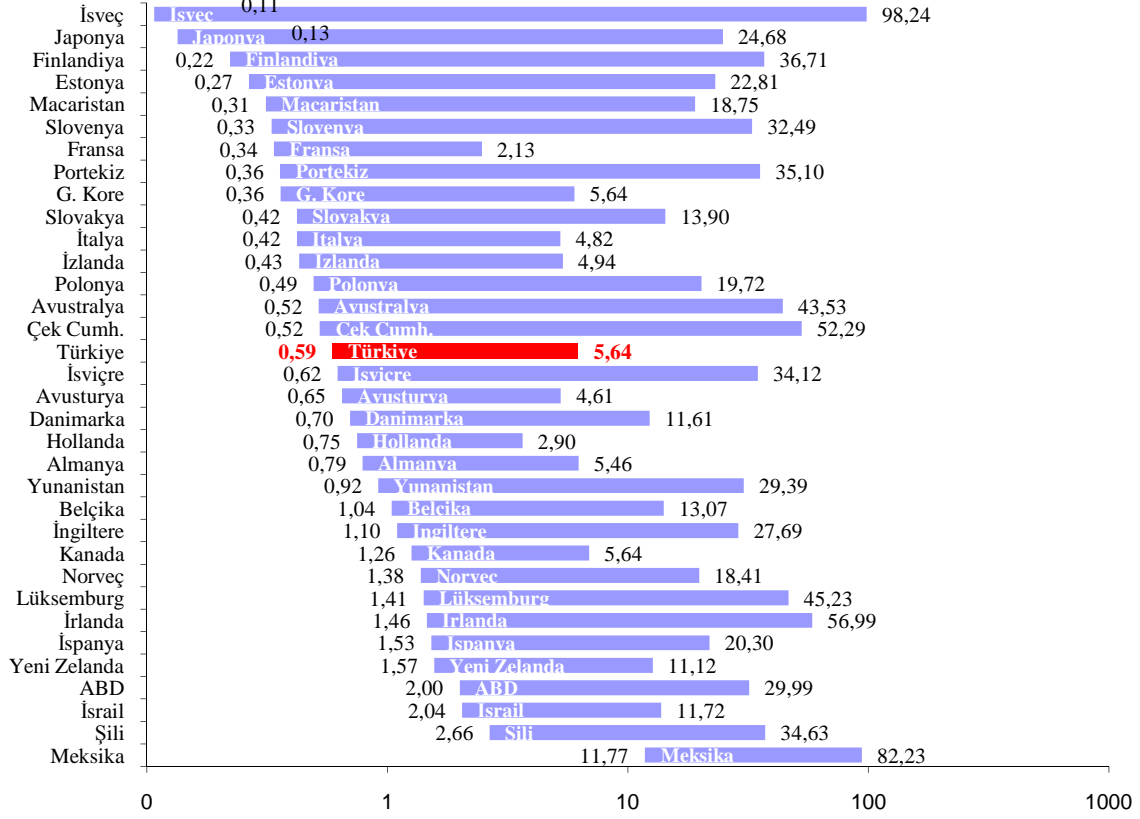
Not: Hat ücretleri hariçtir.

Kaynak: OECD (2011c: 268)

Şekil 4-7’de OECD ülkelerinde Mbit/sn başına ilan edilmiş hız temelinde fiyat aralığı karşılaştırmaları yer almaktadır. Buna göre abone olunan hız değiştikçe Mbit/sn başına düşen fiyat da değişmektedir. Ülkemizin bu karşılaştırmada orta sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Şekil 4-7: OECD Ülkeleri Genişbant İnternet Erişim Hizmeti Mbit/sn Başına Fiyat

Mbit/sn başına ilan edilmiş hız bazında fiyat, 2010 Eylül , ABD Doları - SGP

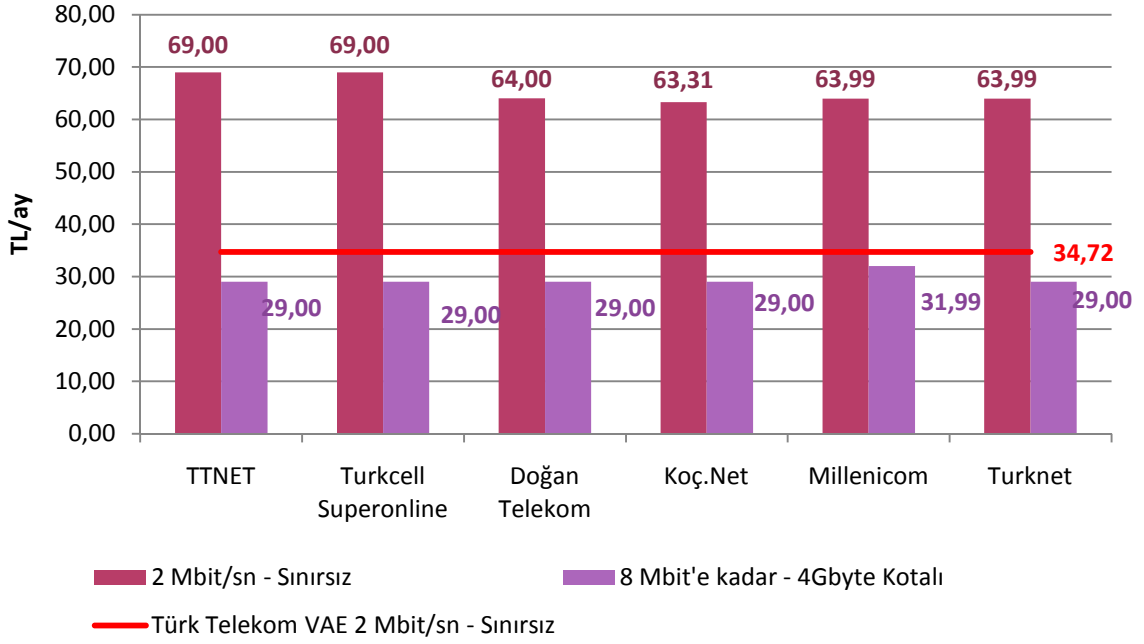

Not: Hat ücretleri hariçtir.

Kaynak: OECD (2011c: 270)

Şekil 4-8 perakende düzeyde genişbant internet erişimi hizmeti sunan altı büyük işletmecinin aylık internet erişim ücretleri 2011 sonu itibarıyla karşılaştırılmaktadır. Bu kapsamda, ücretlerin birbirine yakın olduğu göze çarpmaktadır. Tüm bu işletmeciler toptan düzeyde Türk Telekom'dan genellikle Veri Akış Erişimi yöntemiyle internet erişimi hizmeti satın almaktadır. Perakende seviyede 8 Mbit/sn'ye kadar kotalı internet erişimi hizmetleri ücretlerinin, toptan seviyede 2 Mbit/sn'lik sınırsız Veri Akış Erişimi ücretinden düşük olduğu göze çarpmaktadır. Ancak, perakende düzeyde kotasız 2 Mbit/sn'lik internet erişimi hizmetleri ücretleri, toptan düzeyde sunulan Veri Akış Erişimi ücretinden yüksektir. Sonuç olarak, perakende düzeyde fiyat rekabetinin sınırlı olduğu sonucuna varılabilir. Perakende düzeydeki fiyatların hareketinin büyük oranda toptan düzeyde yapılan düzenlemeler sonucu oluşan fiyatlara bağlı olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4-8: Perakende Genişbant İnternet Erişim Hizmeti Ücretleri - 2011

Not: %18 KDV ve %5 ÖİV dâhildir.
Kaynak: Tözer ve Göktaylar (2012: 17)

4.4.2 Yenilikçilik

Bir piyasada yenilikçiliğin fazla olması piyasadaki rekabetin bir sonucu olabileceği gibi rekabetçi bir piyasa yapısının oluşmasını da teşvik edebilir¹⁰. Sabit perakende genişbant internet erişimi hizmetleri pazarında yenilikçi uygulamaların arttığı ifade edilebilir. Fiber gibi yüksek kapasiteli internet erişimi hizmetlerinin sunulmasını mümkün kılan altyapılar hızla inşa edilmektedir. Ses ve televizyon gibi geleneksel hizmetler internet üzerinden sunulmaya ve internet erişim hizmetleri ile paket halinde satılmaya başlanmıştır.

¹⁰ Yenilikler rekabetçi bir yapı oluşmasını destekleyebileceği gibi rekabetçi bir piyasanın tekelleşmesi yönünde de etkide bulunabilir.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünyada sabit telekomünikasyon hizmetleri pazarı 80'li yıllardan itibaren serbestleşme ve özelleşme hareketleri ile rekabete açılmaya, devlet mülkiyetindeki yerleşik işletmeci tarafından sunulan hizmetler alternatif işletmeciler tarafından da tüketicilere sunulmaya başlanmıştır. Benzer, bir süreç, ülkemizde de yaşanmakta olup sabit telefon hizmetlerinde hukuki tekel 2004 yılı başı itibarıyla kaldırılmış ve yerleşik işletmeci Türk Telekom 2005 yılında kısmi olarak özelleştirilmiştir.

Dünya'da sabit telefon hizmetleri ve sabit genişbant internet hizmetlerinin temel büyüklükleri incelendiğinde aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

- Dünya'da 2011 yılında bilgi ve iletişim teknolojileri piyasası gelir bazında sabit telefon hizmetleri sektörü dışında büyümeye devam etmiştir. Sabit telefon hizmetleri piyasası ise gelir bazında 2005 yılından bu yana küçülmeye devam etmektedir.
- Sabit telefon hizmetlerinde 2001 yılında dünya genelinde %16,6 olan yaygınlık oranı 2011 yılı sonunda %17,3'e yükselmiştir. Ancak, bu yükseliş gelişmekte olan ülkelerden kaynaklanmış olup, gelişmiş ülkelerde sabit telefon hizmetleri yaygınlık oranı düşmüştür.
- Mobil telefon hizmetleri hızlı bir şekilde yükselişe geçmiş ve mobil abone sayısı sabit telefon abone sayısını geçmiştir. Dünya genelinde 2011 yılında mobil abone sayısı 6 milyara ve %87 yaygınlık oranına ulaşmıştır.
- Sabit genişbant abone sayısı dünya genelinde son 5 yılda yaklaşık iki katına çıkarak 2011 yılı sonu itibarıyla 591 milyona ulaşmıştır.
- Sabit genişbant yaygınlık oranı gelişmekte olan ülkelerde %4,8 iken, gelişmiş ülkelerde bu oran %26 seviyesindedir.
- Sabit genişbant abone sayısının artışında gelişmiş ülkelerde bir yavaşlama olmuş ve 2011 yılında sadece %5'lik bir artış görülmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu oran 2011 yılı itibarıyla %18'dir.
- Sabit telefonun mobil telefon ile ikamesi giderek önem kazanmaktadır.

- Teknolojik yakınsama sonucunda sabit ve mobil telefon, internet hizmetleri ve televizyon gibi iletişim ve yayıncılık sektörleri iç içe geçmeye başlamıştır.

Türkiye'deki sabit telefon hizmetleri ve sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasalarının rekabet durumu perakende düzeyde analiz edilirken üç aşamalı bir yöntem izlenmiştir. Öncelikle kurumsal arka plan ortaya konmuş, daha sonra piyasanın yapısı ve rekabet düzeyi piyasada faaliyet gösteren işletmeci sayısı ve pazar yoğunluğu gibi bazı göstergeler yardımıyla incelenmiş ve son olarak piyasanın yapısına ve rekabetin düzeyine bağlı olarak ortaya çıkması beklenen sonuçlar analiz edilmiştir.

Bu çerçevede sabit telefon hizmetleri piyasasında;

- Piyasa hukuken 2004 yılı başından itibaren serbestleştirilmiştir. İsteyen firmalar basit bir yetkilendirme süreci ile piyasaya giriş yapabilmektedirler.
- 2005 yılında yerleşik işletmeci Türk Telekom kısmen özelleştirilmiştir.
- Yerleşik işletmeci 2009 yılında coğrafi olmayan numaralara yapılan aramalar ile mobile doğru yapılan aramalar dâhil olmak üzere ilçe, illerarası ve uluslararası sabit arama hizmetleri piyasasında EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiştir.
- Yerleşik işletmeci sabit telefon hizmetleri ile ilgili olarak perakende ve toptan düzeyde düzenlemelere tabidir.
- Türkiye'deki sabit telefon hizmetleri piyasanın 2012 yılı büyüklüğünün 5 milyar TL'yi aşacağı öngörülmektedir.
- 2012 Ağustos ayı itibarıyla 188 civarında yetkilendirilmiş işletmeci olmasına karşın aktif hizmet sunan işletmeci sayısının bu rakamın üçte biri civarında olduğu tahmin edilmektedir.
- İşletmecilerin piyasa paylarının dağılımı çarpık olup, piyasa payı %3'ten büyük olan sadece iki, piyasa payı %1 ile %3 arasında olan sadece iki işletmeci vardır.
- 2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında sabit telefon hizmetleri piyasasında CR4 değeri %96,3 ve HHİ değeri 0,778770'dir. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması oldukça yüksektir.
- Telekomünikasyon sektörünün teknolojik doğasından kaynaklanan piyasaya giriş engelleri mevcuttur.

- Yerleşik işletmecinin trafik bazında iliçi ve illerarası arama hizmetlerindeki pazar payının zaman içerisinde durağan ve yüksek olduğu söylenebilirken, mobile doğru aramalar ve yurtdışına doğru aramalar söz konusu olduğunda alternatif işletmecilerin pazar paylarının nispeten yüksek olduğu görülmektedir.
- Perakende düzeyde son kullanıcı fiyatlarının dünya fiyatlarına yaklaştığı söylenebilir.
- Sektörde rekabet nedeniyle yenilikçi uygulamaların arttığı düşünülmektedir.

Bu kapsamda, perakende düzeyde sabit telefon hizmetleri piyasasında on yıl öncesine göre ciddi ilerleme kaydedilmiş olduğu, düşen fiyatlardan ve yeni fiyatlandırma ve ürünlerden tüketicilerin yararlandığı söylenebilir. Bununla birlikte, pazar paylarının dağılımının ve pazar yoğunluğu göstergeleri ile teknolojiden kaynaklanan giriş engelleri göz önüne alındığında, özellikle toptan düzeyde düzenlemelerin devam etmesi gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında ise;

- Piyasa hukuken rekabete açık olup isteyen işletmeciler basit bir yetkilendirme süreci ile piyasaya girebilmektedirler.
- TTNNet perakende düzeyde en büyük internet servis sağlayıcı işletmeci olup, hisselerinin tamamı Türk Telekom'a aittir.
- Perakende düzeyde piyasa düzenlenmezken toptan düzeyde yerleşik işletmeci Türk Telekom düzenlemelere tabidir.
- Türk Telekom Veri Akış Erişimini İçeren Toptan Genişbant Erişim Piyasası'nda EPG'ye sahip işletmeci olarak belirlenmiştir.
- Türkiye sabit genişbant internet erişim piyasası büyüklüğünün 2012 yılı sonunda yaklaşık 4 milyar TL'ye erişeceği öngörülmektedir.
- İlgili hizmet ve coğrafi piyasa kapsamında kablo şebekesi ve fiber üzerinden sunulan genişbant internet erişim hizmetleri belli coğrafi bölgelerle sınırlı kaldıkları için piyasaya dâhil edilmemişlerdir.
- 2012 Ağustos ayı itibarıyla 165 civarında yetkilendirilmiş işletmeci olmasına karşın aktif hizmet sunan işletmeci sayısının bu rakamın %25'i civarında olduğu tahmin edilmektedir.

- İşletmecilerin piyasa paylarının dağılımı çarpık olup, piyasa payı %3'ten büyük olan sadece iki, piyasa payı %1 ile %3 arasında olan sadece dört işletmeci vardır.
- 2012 yılı ikinci çeyrek net satış verileri temel alındığında sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında CR4 değeri %93,6 ve HHİ değeri 0,685780'dir. Diğer bir deyişle, piyasa yoğunlaşması sabit telefon hizmetleri piyasasına göre daha az olmakla birlikte oldukça yüksektir.
- Telekomünikasyon sektörünün teknolojik doğasından kaynaklanan piyasaya giriş engelleri mevcuttur.
- Abone sayısı bazında pazar payı açısından açık bir şekilde önde olan TTNNet'in piyasa payının yavaş ama istikrarlı bir şekilde düştüğü söylenebilir.
- Perakende düzeyde son kullanıcı fiyatlarının düşük hızlarda dünya fiyatlarına yakınsadığı söylenebilir.
- Sektörde rekabet nedeniyle yenilikçi uygulamaların arttığı düşünülmektedir.

Bu kapsamda; perakende düzeyde sabit genişbant internet erişim hizmetleri piyasasında son beş yıl içerisinde ciddi ilerleme kaydedilmiş olduğu, düşen fiyatlardan ve yeni fiyatlandırma ve ürünlerden tüketicilerin yararlandığı söylenebilir. Bununla birlikte, özellikle pazar payları dağılımı ve pazar yoğunluğu göstergeleri ile teknolojiden kaynaklanan giriş engelleri göz önüne alındığında, toptan düzeyde düzenlemelerin devam etmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

BTK (2012), Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü 3 Aylık Pazar Verileri Raporu: 2012 Yılı 2. Çeyrek, Ankara,
http://www.btk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/pazar_verileri/pazar_verileri.php
(24.08.2012).

BTK (2011a), Elektronik Haberleşme Sektöründe Eğilimler, Ankara,
http://www.btk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/index.php
(24.08.2012).

BTK (2011b) Şebeke Tarafsızlığı (Net Neutrality),
http://www.btk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/dosyalar/SebekeTarafsizligi2011.pdf, (28.08.2012).

BTK (2010a), Veri Akış Erişimini İçeren Toptan Genişbant Erişim Piyasası, (2010.T.12.2) Kamuoyu görüşlerini içeren doküman,
http://www.btk.gov.tr/elektronik_haberlesme_sektoru/sektorel_rekabet/piyasaanalizleri/index.php (24.08.2012).

BTK (2010b), Fiziksel Şebeke Altyapısına Erişim Piyasası, (2010.T.11.2) Kamuoyu görüşlerini içeren doküman,
http://www.btk.gov.tr/elektronik_haberlesme_sektoru/sektorel_rekabet/piyasaanalizleri/index.php (24.08.2012).

BTK (2010c), Sabit Şebekede Çağrı Taşıma Piyasası, (2010,T.10.2), Kamuoyu görüşlerini içeren doküman,
http://www.btk.gov.tr/elektronik_haberlesme_sektoru/sektorel_rekabet/piyasaanalizleri/index.php (24.08.2012).

BTK (2009a), Sabit Şebekede Çağrı Sonlandırma Piyasası, (2009,T.9.2), Kamuoyu görüşlerini içeren doküman,

http://www.btk.gov.tr/elektronik_haberlesme_sektoru/sektorel_rekabet/piyasaanalizleri/index.php (24.08.2012).

BTK (2009b), Sabit Şebekede Çağrı Başlatma Piyasası, (2009.T.8.2), Kamuoyu görüşlerini içeren doküman,

http://www.btk.gov.tr/elektronik_haberlesme_sektoru/sektorel_rekabet/piyasaanalizleri/index.php (24.08.2012).

EU (2010), Progress Report On The Single European Electronic Communications Market (15th Report), COM(2010) 253.

Göktaylar Y. (2011), Ardıl Düzenleyici Etki Analizi: Sabit Arabağlantı Ücretlerinde Gerçekleşen Düşüşün Perakende Tarifelerle Etkileri, Yayımlanmamış Rapor, BTK.

Güngör M. ve Evren G. (2002), İnternet Sektörü ve Türkiye İncelemeleri, Rapor, Telekomünikasyon Kurumu,

http://www.btk.gov.tr/kutuphane_ve_veribankasi/raporlar/arastirma_raporlari/index.php (24.08.2012).

ITU (2012a), Trends in Telecommunication Reform 2012: Smart Regulation for A Broadband World, Summary.

ITU (2012b), 2011 Key Statistical Highlights,

http://www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/material/pdf/2011%20Statistical%20highlights_June_2012.pdf (5.07.2012).

ITU (2012c), Free Statistics, <http://www.itu.int/ITU-D/ict/statistics/> (10.07.2012).

ITU (2011a), ICT Facts and Figures, www.itu.int (24.08.2012).

ITU (2011b), Trends In Telecommunication: Enabling Tomorrow's Digital World, ITU Yayınları.

ITU, ICT Regulation Toolkit, <http://www.ictregulationtoolkit.org/en/section.3110.html>

OECD (2011a), National Broadband Plans.

OECD (2011b), Broadband Bundling: Trends and Policy Implications.

OECD (2011c), OECD Communications Outlook 2011.

OECD (2009), OECD Communications Outlook 2009.

Tözer A. ve Göktaylar Y. (2012), Ardıl Düzenleyici Etki Analizi: Genişbant Düzenlemelerinin Etkileri, Yayımlanmamış Rapor, BTK.

Tözer A. ve Göktaylar Y. (2011), Assessment of sectoral innovation systems approach: The case of Turkish internet service market, conference paper, 22nd European Regional Conference of the International Telecommunications Society, Budapest, <http://econpapers.repec.org/paper/zbwitse11/52179.htm> (24.08.2012).